

PROSTORNE ZNAČAJKE ISTRE U RAZVOJU RURALNOG TURIZMA

Babić, Maja

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Karlovac University of Applied Sciences / Veleučilište u Karlovcu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:128:570360>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-31**

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
Karlovac University of Applied Sciences

Repository / Repozitorij:

[Repository of Karlovac University of Applied Sciences - Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
POSLOVNI ODJEL
STRUČNI STUDIJ UGOSTITELJSTVA

Maja Babić

**PROSTORNE ZNAČAJKE ISTRE U RAZVOJU RURALNOG
TURIZMA**

ZAVRŠNI RAD

Karlovac, 2020.

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
POSLOVNI ODJEL
STRUČNI STUDIJ UGOSTITELJSTVA

**PROSTORNE ZNAČAJKE ISTRE U RAZVOJU RURALNOG
TURIZMA**

ZAVRŠNI RAD

Mentor : Božena Marković, mag. educ. geo.

Komentor : dr.sc. Silvija Vitner – Marković, prof.v.š.

Student : Maja Babić

Matični broj studenta : 0618610131

Karlovac, rujan, 2020.

ZAHVALA

Ovom se prilikom zahvaljujem se svojoj mentorici profesorici Boženi Marković, mag. educ. geo. na prenesenom znanju tijekom razdoblja mog studiranja te izdvojenom vremenu i savjetima tijekom pisanja ovog završnog rada. Ovom se prilikom posebno zahvaljujem svojim roditeljima i bratu na ukazanom razumijevanju za moje studentske obveze i podršci tijekom cijelog razdoblja mog studiranja. Ovom se prilikom također zahvaljujem i svojim kolegama na svim savjetima i što su bili uz mene u svakom trenutku kada su mi trebali savjeti i podrška.

Hvala Vam!

SAŽETAK

Posljednjih desetljeća turizam se sve više razvija i poprima nove oblike, a moderne turiste i njihove potrebe sve je teže zadovoljiti. Budući da turisti postavljaju sve više zahtjeva postavlja se pitanje kako na pravi način privući turiste uz postojeće turističke resurse i poboljšanje ponude. Među specifičnim oblicima turizma u posljednje vrijeme se sve više ističe ruralni turizam. Naime, uslijed velikih promjena u stilu života, starenja populacije i sve izražajnijeg stresnog i ubrzanog načina življenja, pojedinci često posežu za putovanjima u ruralna područja s ciljem relaksacije i razonode. Istra predstavlja područje Republike Hrvatske na području kojeg je naprije prepoznata važnost i uloga ruralnog turizma u ukupnom turističkom i gospodarskom razvoju istarskog područja, ali i Republike Hrvatske. Istra obiluje brojnim prirodnih i antropogenim značajkama bitnim za ruralni razvoj te prednjači pred ostalim područjima Republike Hrvatske pri čemu ruralni turizam izdiže na posve novu razinu te se razvoj istog odvija sve više u smjeru elitnog turizma. Cilj rada je ukazati na udio i važnost razvoja ruralnog turizma u ukupnom turističkom razvoju Istre i Republike Hrvatske te ukazati na nužnost poticanja razvoja ovog specifičnog oblika turizma u budućnosti i u drugim dijelovima Republike Hrvatske po uzoru na Istru.

Ključne riječi : *prostorne značajke, turistički resursi, Istra, ruralni turizam, gospodarski razvoj.*

ABSTRACT

In recent decades, tourism has evolved more and more, and modern tourists and their needs are becoming increasingly difficult to meet. As tourists make more and more requests, the question is how to attract tourists with existing tourism resources and offer improvements. Among the specific forms of tourism, rural tourism has recently become more and more prominent. Specifically, due to major lifestyle changes, an aging population, and increasingly stressful and accelerated lifestyles, individuals often travel to rural areas for relaxation and pleasure. Istria represents the territory of the Republic of Croatia in an area that has previously been recognized by the importance and role of rural tourism in the overall tourism and economic development of the Istrian region, as well as the Republic of Croatia. Istria has many natural and anthropogenic features important for rural development, and is leading the way in other areas of the Republic of Croatia, with rural tourism rising to a whole new level and developing it more and more in the direction of elite tourism. The aim of the paper is to point out the share and importance of rural tourism development in the overall tourism development of Istria and the Republic of Croatia and to emphasize the need to encourage the development of this specific form of tourism in the future and in other parts of the Republic of Croatia modeled after Istria.

Keywords : *spatial features, tourism resources, Istria, rural tourism, economic development.*

SADRŽAJ

1.UVOD	1
1.1.Predmet i cilj rada	1
1.2.Izvori podataka i metode prikupljanja.....	1
1.3.Sadržaj i struktura rada.....	1
2.RAZVOJ I ZNAČAJKE RURALNOG TURIZMA	2
3.PREDUVJETI RAZVOJA RURALNOG TURIZMA U ISTRI.....	6
3.1.Atraktivnost ruralne turističke destinacije Istre.....	7
3.2.Objekti i ponuda ruralnog turizma Istre	9
3.2.1.Očuvanost ruralnog identiteta Istre	10
3.3.Odrednice turističke politike Istre	12
4.ČIMBENICI RAZVOJA RURALNOG TURIZMA U ISTRI	15
4.1.Prirodni čimbenici razvoja ruralnog turizma u Istri.....	15
4.1.1.Klimatski čimbenici	16
4.1.2.Hidrografski čimbenici.....	17
4.1.3.Reljefni čimbenici	19
4.1.4.Flora i fauna Istre	21
4.2.Antropogeni čimbenici razvoja ruralnog turizma u Istri.....	22
4.2.1.Spomenici istarske kulture	23
4.2.2.Kulturne ustanove	25

4.2.3.Kulturne i gospodarske manifestacije Istre	26
4.2.4.Tradicijska kultura ruralnog prostora Istre.....	28
4.2.4.1.Tradicijsko graditeljstvo i oruđe	28
4.2.4.2.Stari zanati.....	32
4.2.4.3.Narodni običaji.....	35
4.3.Prometni čimbenici razvoja ruralnog turizma u Istri.....	37
4.4.Ponuda kao čimbenik razvoja ruralnog turizma u Istri	38
4.5.Turističko posredovanje kao čimbenik razvoja ruralnog turizma u Istri	41
4.6.Statistika ruralnog turizma u Istri	42
5.OBLICI RURALNOG TURIZMA U ISTRI	44
5.1.Agroturizam Istre	44
5.2.Rezidencijalni i zavičajni turizam Istre.....	44
5.3.Sportsko – rekreativni i avanturistički turizam Istre	45
5.4.Zdravstveni turizam Istre	46
5.5.Lovni i ribolovni turizam Istre	47
5.6.Kulturni i vjerski turizam Istre	48
5.7.Eno - gastronomski turizam Istre	51
6.POTICAJ RAZVOJU RURALNOG TURIZMA ISTRE (ITALIJA).....	53
7.ODREDNICE BUDUĆEG RAZVOJA RURALNOG TURIZMA ISTRE.....	54

8.ZAKLJUČAK	56
POPIS LITERATURE	57
POPIS ILUSTRACIJA.....	58

1.UVOD

1.1.Predmet i cilj rada

Predmet ovog rada je ruralni turizam Istre koji se razvija na ruralnom prostoru kulturnih i prirodnih resursa Istre. Specifičnost istarske regije je upravo ta što je čak 81,6% njezine površine ruralni prostor, koji karakterizira biološka i antropogena raznolikost, što je veliki potencijal za daljnji razvoj ove regije i ruralnog turizma. Cilj rada je ukazati na brojne turističke aktivnosti i razvijanje različitih oblika turizma u Istri, kao i povezanost tih turističkih aktivnosti sa razvojem ruralnog turizma Istre jer upravo ruralni turizam kao specifični oblik turizma predstavlja okosnicu budućeg razvoja ove regije.

1.2.Izvori podataka i metode prikupljanja

U svrhu istraživanja problematike ovog rada korišteni su različiti izvori podataka, od stručnih knjiga do internet stranica područja geografije, turizma i ekonomije. Rad istražuje, proučava i analizira već postojeće, sekundarne podatke. Pri prezentaciji podataka korištena je metoda prikupljanja podataka za stolom te znanstvene metode analize, klasifikacije, indukcije, dedukcije i deskripcije.

1.3.Sadržaj i struktura rada

Rad čini sedam poglavlja. Prvo poglavlje donosi predmet i cilj rada, izvore podataka i metode prikupljanja te sam sadržaj i strukturu rada. Drugo poglavlje donosi karakteristike razvoja i značajke ruralnog turizma, treće poglavlje donosi preduvjete razvoja ruralnog turizma Istre, dok četvrto poglavlje sadržava čimbenike razvoja ruralnog turizma Istre, prirodne, antropogene i prometne čimbenike koji uvjetuju razvoj ruralnog turizma ovog područja. Peto poglavlje donosi oblike ruralnog turizma Istre, dok šesto poglavlje donosi obilježja marketinga ruralnog turizma Istre. Rad završava zaključkom te popisom korištene literature i popisom ilustracija.

2.RAZVOJ I ZNAČAJKE RURALNOG TURIZMA

Ljudi putuju od davnina, a uvjeti i čimbenici koji danas motiviraju ljude da se uključe u turističke tokove i putuju postojali su i u ranijim razdobljima razvoja društva. Pojave koje bi mogle biti preteća današnjem turizmu poznate su još iz povijesti starog Egipta, Babilona, Asira, Palestine i Perzije, a temeljile na iskorištavanju ljudskog neznanja o prirodnim pojavama, na misticizmu i na blještavilu tadašnjih političkih i religioznih učenja, čime se vršio utjecaj na određena kretanja širih slojeva.¹ Iz navedenih se pojava kao specifični oblik pojavljuje i razvija ruralni turizam.

U rimsko su doba bila poznata putovanja slična današnjim turističkim putovanjima, koja su uglavnom bila povezana s termalnim kupalištima, odmaralištima i privatnim ljetnikovcima. Većina tadašnjih putovanja bila su dostupna isključivo patricijima, dok je običan puk mogao posjećivati javne priredbe. U feudalnom razdoblju dominantnu ulogu imala je crkva. U početku su ljudima pružani vjerski obredi, a kasnije šire i vedrije priredbe. Tipični primjeri tadašnjih putovanja ekvivalent su današnjim hodočašćima u Rim ili Santiago de Compostelu. U srednjem vijeku su slične karakteristike današnjih putovanja imale turnirske priredbe i lovni pohodi koji su bili ograničeni samo na najuži krug vladajuće klase. Nasuprot ovim pojavama postoje putovanja suvremenog turizma u kojem se turizam počeo razvijati ubrzanom tempom nakon Prvog svjetskog rata, uz prekide za vrijeme velike svjetske krize tridesetih godina i tijekom Drugog svjetskog rata.²

Razvoj turizma se manifestirao u porastu broja turista. Turizam dobiva sve veće gospodarsko značenje. Razvijaju se novi oblici turizma. S razvojem novih oblika turizma nameće se i potreba za adekvatnim uređenjem turističkih mjesta te se svi objekti i mjesta prilagođavaju novim potrebama prometa i zahtjevima svakog pojedinog turista. U okviru rekreacije zbog koje turisti putuju, sve veće značenje dobiva razonoda, animacija i zabava koje poprimaju nove oblike kroz raznovrsne sportove, priredbe te oblike animacije i zabave. Turisti se kreću prema Sredozemlju, dok američki turisti putuju najviše u Europu. Potreba za odmorom na moru s obitelji i prijateljima prilagođava se ljetnim mjesecima, dok je odmor na snijegu povezan sa sezonom u

¹ Marković, Z. i S. : *Osnove turizma*, Školska knjiga, Zagreb, 1967., str. 15

² Ibid., str. 19

zimskom periodu. Prevladavaju grupna i individualna putovanja. Turizam se uključuje u sve veći broj mjesta, područja i zemalja.

Nekada su u Europi prevladavali turisti iz Engleske, danas su to Nijemci i Talijani. Promjene su evidentirane u strukturi turista. Turizam je masovna pojava kroz koju se ogleda razvijenost društvenih i gospodarskih odnosa koje u njemu vladaju i pojava je koja je najtješnje povezana sa suvremenim društvom. Sagledavajući povijesni razvoj turizma uočljivo je kako je ruralno područje u različitim razdobljima privlačilo ljude za provođenje dokolice i ugodnog života. Očuvana i zaštićena priroda i okolina tradicionalnih seoskih zajednica u ruralnom području privlači sve veći broj urbanog stanovništva, stoga raste interes putovanja na selo.

Prema dosadašnjim iskustvima za definiranje ruralnog područja koristi se mali broj stanovnika, dominantno korištenje zemlje i šuma za opstanak i društvena struktura kroz običaje i seoski identitet.³ Na temelju istaknutih obilježja ruralno područje moglo bi se definirati kao prostor izvan gradskih sredina s malom koncentracijom stanovnika, na kojem prevladava poljoprivredno zanimanje, a koje karakterizira posebna društvena struktura, običaji i seoski identitet. To je područje čiji se gospodarski razvoj temelji na tradicionalnoj poljoprivredi, koja se nalazi izvan utjecaja većih mjesta i gradova, koji izravno djeluju na njihov razvoj, a po karakteru su suprotnost urbanima.⁴

Početak razvoja turizma na ruralnom području povezuje se sa događajima kada je u kraljevskim porodicama, europskoj aristokraciji i visokoj buržoaziji selo postalo novi objekt interesa. Ta je društvena klasa otkrila ruralnu sredinu kao objekt uživanja u blizini polja i u organiziranim aktivnostima u prirodi i seoskom prostoru, što je rezultiralo izgradnjom ljetnikovaca i vila te je seosku sredinu podiglo na višu razinu vrednovanja. U Engleskoj se ruralni turizam kao oblik društvene dokolice javlja u drugoj polovici 18. stoljeća, no i ranije su bili poznati oblici dokolice koji su pripadali manjini zemljišnih vlasnika, a sastojali su se u iskušavanju aristokracije u lovu na divljač. Razvoj ruralnog turizma u Njemačkoj veže se uz 1873. godinu, uvođenjem plaćenog odmora za državne službenike, a zatim od 1914. godine i za sve činovnike kojima je turizam postao sastavni dio života, a koji se provodio u jeftinom smještaju u

³ Ibid. 25

⁴ Ružić, P. : *Ruralni turizam Istre – pretpostavke i činitelji razvoja, stanje i perspektiva*, Institut za poljoprivredu i turizam Poreč, Pula, 2011., str. 4

malim hotelima ili sobama u selima blizu gradova i na farmama.⁵ U vrijeme putovanja Grand Toura krajem 18. stoljeća, kada putovanja prestaju biti privilegija bogatih, pa se uključuju i srednje klase, njihovi ciljevi nisu gradovi već i uživanje u krajoliku. U drugoj polovici 19. stoljeća odredište turističkih putovanja postaje Švicarska, gdje je ruralni turizam u porastu, a temeljio se na alpskom penjanju, pješaćenju i zdravstvenim tretmanima.⁶

Danas se odnos prema ruralnoj sredini potpuno promijenio, obrađena polja i ruralni krajolik ponovno osvajaju gradsko stanovništvo, ponovno se javlja težnja čovjeka za susretom sa prirodom, a strah od prirode, koja se smatrala opasnom je nestao. Izoliranost, rizik i opasnost sve više privlače današnjeg čovjeka koji lako svladava sve izazove i surovost prirodnog krajolika.

Ruralna područja pružaju velike mogućnosti za razvoj turizma. Prema popisu Vijeća Europe aktivnosti koje potiču razvoj ruralnog turizma bile bi ture, aktivnosti na vodi, aktivnosti u zraku, sportske aktivnosti, aktivnosti otkrivanja zanimljivosti i radnih procesa, kulturne aktivnosti te aktivnosti zdravstvenog karaktera.³ Ruralna područja s uređenim poljima predstavljaju idealni krajolik koji zadivljuje i osvaja gradsko stanovništvo različite životne dobi. Većina ljudi u prirodi pronalazi sigurnost, slobodu i ravnotežu. Udaljena priroda i netaknuta područja postala su pristupačna i dokučiva, a veliki broj turista danas želi upravo pravu i divlju prirodu, gdje je moguće bavljenje ekstremnim sportovima, koja vode izlaganju opasnostima i riziku.

Na razini Vijeća Europe 1986. godine definiran je ruralni turizam kao turizam koji obuhvaća sve aktivnosti u ruralnom području, a ne samo one koje bi se mogle odrediti kao farmerski ili agroturizam.⁷ Ruralni turizam zadire u dva gospodarska sektora, turizam i poljoprivredu koji zajedno oblikuju specifičnu turističku ponudu. Ta se ponuda može obnašati u okviru seljačkog gospodarstva, u seoskoj sredini ili na ruralnom prostoru izvan sela. Ruralni turizam obuhvaća aktivnosti koje se provode na ruralnom području, a najvažnije karakteristike ove vrste turizma su da se odvija u mirnoj sredini bez prisustva buke, u očuvanom okolišu, uz dobru komunikaciju sa domaćinima, uz obilje domaće hrane i upoznavanje seljačkih poslova.

⁵ Ibid., str. 4

⁶ Ibid., str. 5

⁷ Ibid., str. 6

Europska federacija ruralnog turizma *Eurogites* na generalnoj skupštini održanoj 29. rujna 2005. godine na Yalti u Ukrajini, donijela je opće standarde ruralnog turizma.⁸ Ti standardi podrazumijevaju položaj domaćinstva u prirodnom okruženju, sa manje od 5000 stanovnika i tradicionalnim naseljima, ruralno okruženje s izraženim obilježjima tradicionalnog poljodjelstva, gdje turizam nije prevladavajuća aktivnost u bližoj okolini, kvalitetna zaštita životne sredine, bez buke ili zagađenja, autentičnost smještajnog objekta i ambijenta, povezanost s lokalnom zajednicom te postojanje lokalnih proizvoda, gastronomije i kulture koji su dostupni u okruženju.⁹

Ruralni turizam pokreće niz gospodarskih i negospodarskih aktivnosti u ruralnoj sredini poput uzgoja prirodne i zdrave hrane, doprinosi oživljavanju poljoprivredne proizvodnje, omogućuje turistima u ruralnim sredinama aktivan odnos prema prirodi i poljoprivrednoj proizvodnji, što valorizira vrijednosti koje daju ruralne sredine omogućujući čovjeku povratak prirodnim vrijednostima, pri čemu razvoj ruralnih oblika turizma uključuje cjelokupnu ruralnu sredinu s ukupnim ambijentom seoskog života.

Statistički podaci posljednjih desetak godina pokazuju tendenciju sve većeg zanimanja urbanog stanovništva za boravak u ruralnim sredinama, gdje ih privlače prekrasni prirodni krajolici, tradicije i kulturni sadržaji ruralnih sredina. Razvojem ruralnog turizma podupire se i investiranje u poboljšanje stanovanja u obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima, kao i poboljšanje poljoprivredne proizvodnje, čime ruralni turizma dopunjava osnovnu djelatnost obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava koja povećanom ekonomskom aktivnošću posluju bolje i uspješnije.

⁸ Ibid., str. 7

⁹ Ibid., str. 9

3.PREDUVJETI RAZVOJA RURALNOG TURIZMA U ISTRI

Određeni prostor je zanimljiv za razvitak turizma ukoliko ispunjava osnovne pretpostavke i raspolaže činiteljima razvoja. Dok činitelji diktiraju intenzitet i smjer razvoja, preduvjeti omogućuju razvoj. Turizam se ne može razvijati bez minimalne atraktivnosti prostora te interesa i sklonosti stanovništva prema razvoju, kao i liberalne politike i zakonske regulative koje dopuštaju i potiču razvoj turizma za što je odličan primjer regija Istre. Istra je smještena u sjeveroistočnom dijelu Jadranskog mora, s tri strane okružena morem i najveći je hrvatski poluotok. Najbliža je mediteranska turistička destinacija zemljama srednje Europe, što je za razvoj turizma pa tako i ruralnog velika prednost. Slika 1 prikazuje geografsku kartu Istre.

Slika 1. Geografska karta Istre

Izvor : Magaš, D. : *Geografija Hrvatske*, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2013., str. 155

Istra je posebno privlačna regija Republike Hrvatske za razvoj ruralnog turizma ponajprije zbog povoljnog geografskog položaja, kvalitete i raznolikosti turističkih sadržaja,

atraktivnosti objekata ponude, prirodne i antropogene specifičnosti, liberalne turističke politike te zakonske regulative koja omogućuje razvoj, interes i sklonost stanovništva i zajednice ka razvoju ruralnog turizma.

3.1. Atraktivnost ruralne turističke destinacije Istre

Atraktivnost prostora se utvrđuje prema stupnju oduševljenja koji su posjetitelji doživjeli boravkom u istom. Važniji elementi koji ukazuju na atraktivnost prostora su čist zrak, čista voda, zdrava klima, očuvana okolina kroz očuvano prirodno i kulturno nasljeđe. Isto je tako važna mogućnost slobodnog kretanja u prirodi radi rekreacije i razgledavanja zanimljivosti u okolnici poput šetnji, pješačenja, veslanja, jahanja, penjanja po stijenama i sličnih aktivnosti. Veću atraktivnost prostoru daju dvorci, crkve, muzeji i galerije, kao i različite manifestacije. Turisti također traže i mogućnost stjecanja praktičnih znanja, pa je okolica u kojoj se mogu upoznati sa starim obrtima poput lončarstva ili tkanja izuzetno privlačna.

Turisti iz urbanih centara koliko god tražili netaknutu prirodu, ruralnu arhitekturu, oni traže u ruralnom prostoru minimum komfora na koji su naučili, kao što je asfaltirani prilaz, opskrba vodom, strujom, telefonom, blizina ugostiteljskih objekata, trgovine, pošte, banke, ambulante i sličnih objekata. Atraktivni elementi ruralne turističke destinacije Istre uključuju zdravu klimu, nezagađenost zraka i vode, očuvanu prirodu i slikoviti krajolik, očuvano graditeljsko nasljeđe i očuvane socio – kulturne značajke, mogućnost slobodnog kretanja po okolici i uvjete za zabavu, sport i rekreaciju, izgrađene ugostiteljske objekte po tradicijskoj arhitekturi s ponudom regionalne hrane i pića, dobru cestovnu i telekomunikacijsku, povezanost te zainteresiranost stanovništva za bavljenje turizmom.⁶

Prosječna ocjena opće atraktivnosti Istre u 2019. godini iznosi 3,9 do 5,0, a s obzirom na mogućnosti kojima ruralna Istra raspolaže, može se očekivati da će se u perspektivi popravljati. Prostorni obuhvat ruralne Istre definiran je odabirom općina i gradova koji nemaju izlaz na more. Ukoliko imaju dio obale, tada na tom dijelu ne smije biti

izgrađeno veće naselje. Tako je definirana ruralna Istra koja obuhvaća 27 općina i gradova.¹⁰

Slika ruralne Istre s motivima spomenika i artefaktima prikazana je u 115 slika. Ruralni prostor Istre odlikuje se brojnim spomenicima, sakralnim i profanim.

Tablica 1. Prikaz ruralne turističke destinacije Istre prema stvarnim fotografijama i fotografijama iz promidžbenih materijala

REDNI BROJ	MOTIVI SLIKE	DENOTATIVNO ZNAČENJE SLIKE RURALNE ISTRE PREMA STVARNIM MOTIVIMA	DENOTATIVNO ZNAČENJE SLIKE RURALNE ISTRE PREMA MOTIVIMA PROMIDŽBENIH MATERIJALA	KONOTATIVNO ZNAČENJE SLIKE RURALNE ISTRE PREMA SLOGANIMA PROMIDŽBENIH MATERIJALA
		Broj slika (%)	Broj slika (%)	Broj slika (%)
1.	Baština, kultura i umjetnost	198 (40,3%)	361 (53,7%)	233 (35,3%)
2.	Priroda i okoliš	48 (9,8%)	97 (14,4%)	148 (22,4%)
3.	Zajednica	50 (10,2%)	44 (6,5%)	81,5 (12,4%)
4.	Eno – gastronomski doživljaji	25 (5,1%)	59,5 (8,8%)	79,5 (12,1%)
5.	Doživljaj mjesta	160 (32,6%)	105 (15,6%)	113,5 (17,2%)
6.	Poljoprivreda i suvenir	10 (2,0%)	6 (0,9%)	4 (0,6%)
	UKUPNO	491 (100%)	672,5 (100%)	659,5 (100%)

Izvor : Štambuk, M. : *Lica nigdine [društveni i prostorni okvir razvika hrvatskog sela]*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 2014., str. 33

Prostor unutrašnjosti Istre krasi stari gradići, srednjovjekovne crkvice, sela, kuće, te ostaci starih srednjovjekovnih utvrda i kaštela. Priroda i okoliš ruralne Istre prikazuje slike prirodne rijetkosti i ljepote i geomorfološke pojave, zajednica se prikazuje motivima koji označavaju način rada i vještine na selu povezane s radom u poljoprivredi. Ponuda eno – gastronomije koristi fotografije jela koje se nude u ugostiteljskim objektima diljem ruralne Istre i na seoskim manifestacijama. Sliku doživljaja mjesta ruralne Istre čine fotografije brojnih sportsko – rekreacijskih mogućnosti, dok u slikama s motivima poljoprivrede i suvenira prevladava tradicijska obrada tla te slike berbe maslina i grožđa.

Konotativno značenje slike ruralne Istre analizira slogane koji predstavljaju šest tema navedenih u tablici 1. Navedenih šest tematkih kategorija u sloganima i fotografijama

¹⁰ Ibid., str. 13

Podsjeća na najmanje osamnaest mitova kojima se stvara slika ruralne Istre kao turističke destinacije. Iz tablice 1 je vidljivo kako na *baštinu, kulturu i umjetnost* odlazi 35,3% slika, tema *priroda i okoliš* zastupljena je sa 22,4% slika, a u kategoriju *doživljaj mjesta* smješteno je 17,2% fotografija. *Eno – gastronomskoj temi* posvećeno je 12,1% fotografija, temi *zajednica* 12,4%, dok je tema *poljoprivreda i suveniri* prikazana s najmanje fotografija, svega 0,6%. Time se odgovara na pitanje kakva je slika ruralne Istre kao turističke destinacije i nudi konstrukt ruralne Istre koji odražava preklapanje socio - ekonomske stvarnosti i turističkog imidža.

3.2. Objekti i ponuda ruralnog turizma Istre

Uređenje objekata i njihovo osposobljavanje za prihvat turista na ruralnom prostoru mora biti dobro osmišljeno te podređeno najboljem mogućem načinu pružanja usluga turistima. Kod uređenja obiteljskog poljoprivrednog turističkog gospodarstva treba voditi brigu i o djeci kako bi im se osiguralo dovoljno prostora za igru. Igrališta stoga trebaju biti planirana i projektirana kako bi se na najbolji način djecu odvratilo od opasnosti ozljeda tijekom igranja.

Važnije od samog uređenja objekta su mjere opreza sa svrhom sprječavanja mogućih neugodnosti, opasnosti i nesreća, stoga treba poduzimati mjere poput održavanja reda, ugrađivanja i održavanja ispravnosti instalacija, osvjetljenja gospodarstva, držanja nadzora nad djecom, izbjegavanja držanja na gospodarstvu opasnih životinja te poduzimanja svih ostalih mjera zaštite. Prosječna ocjena agroturističkih i ostalih objekata u ruralnom turizmu Istre za 2019. godinu iznosi 3,5.¹¹ Od posebne je važnosti veličina obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva i vrsta poljoprivredne proizvodnje.

Što se tiče smještaja na obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu, potrebno je osigurati suhe, prozračne, svijetle sobe i po mogućnosti u svakoj kupaonici s toplom vodom i wc – om. Isto tako u okviru stambenog dijela obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva treba osigurati zajedničku prostoriju za jelo i dnevni boravak gostiju. U svim prostorijama u kući gostima treba osigurati mir, vodoopskrbu, elektroopskrbu, odvodnju otpadnih voda i telefonski priključak.

¹¹ Turistička zajednica Istre, dostupno na : <https://www.tz-istra/ruralni/turizam/hr> (pristupljeno 11.03.2020.)

Poželjna je odvojenost gostinjskih prostorija od privatnog dijela domaćina.⁹ Vanjski prostor treba prigodno urediti da gosti imaju terase, sjenice. Cijeli izgled kuće i dvorišta mora zadržati značajke ruralne arhitekture kraja. Dio vanjskog prostora mora biti prilagođen igranju djece, a posebno je interesantno ako se na imanju nađu konj i magarac za jahanje, bicikli za iznajmljivanje te kola i sanjke sa zapregom. Ukoliko gosti žele, treba im omogućiti sudjelovanje u poljskim radovima, Poljoprivredna proizvodnja na seljačkom gospodarstvu treba biti na raspolaganju za potrošnju, prodaju i promatranje njenog ostvarenja.

Ruralni turisti traže brojne usluge od kojih su najčešće noćenje, prehrana i piće, kupnja poljoprivrednih proizvoda i prerađevina te suvenira te ostalu sportsko – zabavnu ponudu. Boravak na obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu treba biti ispunjen brigom od strane domaćina. U ponudi hrane moraju biti zastupljeni domaći i kućni specijaliteti, a ponuda u svim svojim elementima posjetiteljima mora pružati seoski ugođaj, jednostavan seoski način života. Djeca trebaju imati dovoljno slobode kretanja te mogućnost upoznavanje životinjskog i biljnog svijeta. Opći dojam o atraktivnosti ponude ruralnog turizma Istre ocijenjen je 2019. godine s 4,1, što znači da je ona prihvaćena i da je kao takva interesantna turistima.¹²

3.2.1.Očuvanost ruralnog identiteta Istre

Ruralni identitet je presudan za dolazak i boravak turista na određeno ruralno područje. Razvoj ruralnog turizma utječe na povećanje poljoprivredne proizvodnje, očuvanje krajolika, kulturnog okruženja, gastronomije, rukotvorina, pučke arhitekture, kulturne i vjerske tradicije. Očuvanjem ruralnog identiteta štiti se okolina od zagađenja, narušavanja tradicijskih vrijednosti i izvornosti mjesta.¹³ Može se reći da se seoski identitet poistovjećuje s ukupnim ugođajem života i rada u seoskoj sredini. Seoski identitet čine elementi tipični za seosku sredinu poput načina rada, vještina na selu, način pripreme hrane, odijevanje, način odmora, zabave i hobiji na selu, pučki običaji, tradicijska arhitektura te brojne prirodne i druge rijetkosti.

¹² Ibid.

¹³ Ružić, P. : *Ruralni turizam Istre – pretpostavke i činitelji razvoja, stanje i perspektiva*, Institut za Poljoprivedu i turizam Poreč, Pula, 2011., str. 19

Primjer seoskog identiteta je tipičan način prehrane i pripreme jela u Istri gdje su se jela pripremala isključivo od onih namirnica koje su bile raspoložive na obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu, a jela su se pripremala iz svježih i sezonskih namirnica ubranih neposredno prije kuhanja. Priprema hrane se sastojala iz kuhanja u loncu, kotlu, na tavi, pod pekom ili pod lugom na ognjištu, štednjaku i u pećnici. Objedi u tradicijskoj seoskoj prehrani Istre tako su se razlikovali u danu, prema godišnjim dobima i prigodama. U toku dana objedovalo se uvijek u točno određeno vrijeme. U zimskim i jesenskim mjesecima jelo se tri puta dnevno, a u proljetnim i ljetnim pet puta dnevno.¹⁴ Način odijevanja na selu je karakterističan i jednostavan, a u Istri je sačuvana tradicijska odjeća i obuća koja se danas prikazuje na brojnim smotrama i priredbama.

Odmor na selu u Istri dijeli se na dnevni i tjedni odmor. Za vrijeme dugih proljetnih i ljetnih dana prakticirao se dnevni odmor od 11 do 15 sati, kao i odmor poslije večere prije spavanja od 22 do 24 sata, kada su se seljani družili sjedeći i razgovarajući na kamenim klupama, tzv. *škrilama*, koje su bile postavljene uz svaku kuću. Za tjedni se odmor prakticirala nedjelja, kada se odlazilo na misu, a poslije nedjeljnog ručka, stariji su odlazili u seosku gostionicu na boćanje ili kartanje briškule i trešete, kao i na samo druženje s prijateljima i rođacima. U nedjeljnim popodnevnim satima mladi su se parovi sastajali na predbračnom upoznavanju, tzv. *namurivanju*. Poslije večere je nedjeljom gotovo u svakom selu organiziran ples, a organizirale su se i igre za djecu poput pjočkanja i trija u slobodno vrijeme ili na ispaši stoke.

Hobiji na selu uglavnom su povezani s prirodom, a ističu se lov, ribolov, branje gljiva i šparuga. Tradicijska arhitektura i graditeljstvo ruralne Istre kao dio seoskog identiteta čini način uređenja sela i okoline, kao i okućnice, dvorišta, način gradnje i opremanja stambenih i gospodarskih zgrada, pri čemu središte istarskih sela čini plac, odnosno trg sa crkvom, zvonikom, stablom ladonje oko koje su postavljene klupe od kamenih blokova. U blizini placa se nalazila seoska lokva za napajanje stoke, a uz poljske putove puč, dok je na boljoj poziciji na periferiji sela smješteno groblje koje krase stabla čempresa. Kamene kuće građene su sa baladurom, kuhinja s ognjištem, napom, škancijom, stolom, stolicama, škanjom i karigunom. Soba je s namještajem od hrastova, orahova ili trešnjina drva, među kojem se ističe boro.

¹⁴ Ibid., str. 22

U konobi se može naći kasun za smještaj suhomesnatih namirnica, kasela za smještaj brašna te laveja za smještaj maslinova ulja, a konoba je često služila i za proizvodnju i držanje vina. Korta se sastojala od vrta ispred kuće te iza kuće s kopom, kokošima i poljskim WC-om. Dio korte činio je vrt s voćem i povrćem za potrebe domaćinstva. Nestajanje seoskog identiteta ruralne Istre pored tehničko – tehnološkog napretka u zadnje vrijeme pospješuje uzlazni trend trgovine nekretnina u kojoj se radi zarade zgrade ne grade i ne obnavljaju prema tradicijskom graditeljstvu i arhitekturi.¹⁵

3.3.Odrednice turističke politike Istre

U suvremenom društvu postoje brojna područja na kojima ljudi provode smišljene i organizirane aktivnosti kako bi se ona adekvatno razvijala. Djelovanjem u svakom od tih područja oblikuje se politika. Da bi se u turizmu postigli što bolji rezultati, kako za turiste, tako i za turističku ekonomiku treba osmisliti politiku kojom se djeluje u pravcu što šireg uključivanja u turizam brojnih pokretačkih činitelja, raznovrsnih gospodarskih i negospodarskih djelatnosti.¹⁶ Turistička politika nije cjelovita ukoliko ne uspostavlja adekvatnu koordinaciju među pokretačkim činiteljima razvoja. Turističku politiku određuje ukupnost smišljenih akcija određenih grupa ili asocijacija, koje se poduzimaju radi ostvarivanja ciljeva u turizmu.¹⁷

Turistička politika ruralne Istre zasniva se na četiri elementa, *nositelji* koji su poduzeća i organizacije u turizmu, *izvršitelji* koji su turisti, turistička poduzeća i organizacije, *ciljevima* koji su opći, a odnose se na aktiviranje ekonomskih i neekonomskih funkcija turizma te *sredstvima* koja su zakonske, administrativne, ekonomske mjere države i županije.¹⁸ Za razvoj i ostvarivanje ruralnog turizma u ruralnoj Istri zaslužno je dobro korištenje atraktivnih, prometnih, prihvatnih i drugih činitelja, s kojima se racionalno postupa s ciljem ostvarivanja najvećih učinaka.¹⁹

Da bi se u turizmu postigli najbolji učinci potrebno je u njegovo ostvarivanje uključiti veliki broj pokretačkih činitelja i raznovrsne gospodarske i negospodarske djelatnosti. To se u Istri postiže organizacijom turizma, koja je usmjerena na najuspješniju podjelu

¹⁵ Ibid., str. 24

¹⁶ Ibid., str. 29

¹⁷ Ibid., str. 31

¹⁸ Ibid., str. 24

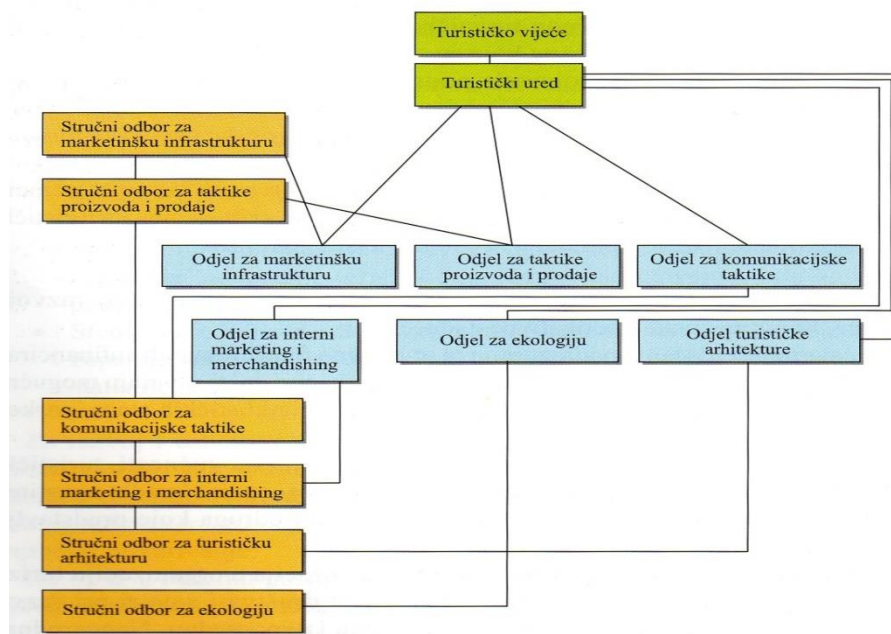
¹⁹ Ibid., str. 25

rada i suradnju svih sudionika u turizmu. Organizaciju općenito, u prvom redu, čine čine ljudi, okupljeni prema svojim sklonostima i interesima u raznovrsne asocijacije, koji u pravilu rade na ostvarivanju svrhe organizacije u turizmu.

Zajednički ciljevi turističkih zajednica u Istri bitni za razvoj ruralnog turizma su unapređenje općih uvjeta boravka turista kroz podizanje kvalitete turističkih i drugih komplementarnih usluga, stvaranje i očuvanje prepoznatljivog i privlačnog turističkog okruženja, promocija turističkog proizvoda te razvoj svijesti o važnosti i gospodarskim, društvenim i drugim učincima turizma, kao i potreba i važnost očuvanja i unapređenja svih elemenata turističkog proizvoda određenog proizvoda, a osobito zaštite okoliša.²⁰

Iz navedenih ciljeva turističkih zajednica proizlaze razvojne, promotivne, koordinacijske i edukativne zadaće. Pod razvojnim zadaćama podrazumijeva se izravno financiranje ili sufinanciranje razvojnih projekata koji unapređuju opće uvjete boravka turista i stvaraju mogućnost turističkog djelovanja destinacije u cjelini.²¹ Slika 2 prikazuje shemu sustava upravljanja ruralnom turističkom destinacijom Istre.

Slika 2. Shema sustava upravljanja ruralnom turističkom destinacijom Istre

Izvor : Ružić, P. : *Ruralni turizam*, Institut za poljoprivredu i turizam, Poreč, 2009., str. 141

Promotivnim zadaćama smatra se objedinjavanje mogućnosti turističkog djelovanja svih

²⁰ Ibid., str. 26

²¹ Ibid., str. 27

hijerarhijskih razina, od hotela do neposlovnih udruga koje predstavljaju sustav vrijednosti određene destinacije.

Turistička društva i savezi pri razvoju ruralnog turizma imaju aktivnu neposrednu i posrednu ulogu. Neposredna se odnosi na poznavanje okoline i ljudi u njoj, dok se posredna sastoji u stvaranju pozitivnog učinka u kraju ili regiji, optimalnih mogućnosti iskorištavanja svih prirodnih i drugih pogodnosti za potrebe turizma, u povezivanju i koordiniranju posebnih elemenata turističke ponude te omogućavanju kvalitetnog informacijskog sustava.²²

Značajnu ulogu u ostvarivanju i razvoju turizma imaju profitne organizacije u koje su uključena ugostiteljska poduzeća, agencije, poduzeća iz drugih djelatnosti koja su svojim proizvodima direktno ili indirektno uključena u turističku ponudu. Iz gornjeg prikaza sheme upravljanja ruralnom turističkom destinacijom Istre uočljivo je da je Turistički ured povezan sa pet odjela i isto toliko stručnih odbora. Zadaci odjela i odbora usmjereni su na kreiranje marketinške infrastrukture, taktike proizvoda, prodaje i promocije, taktike komunikacija, interni marketing i arhitektonsko uređenje turističke ponude te ekologiju.

²² Ibid., str. 28

4. ČIMBENICI RAZVOJA RURALNOG TURIZMA U ISTRI

Uspješan razvoj turizma na pojedinom prostoru moguć je ako su zadovoljeni određeni preduvjeti i na raspolaganju čimbenici razvoja. Za razvoj ruralnog turizma značajni su prirodni čimbenici, antropogeni, prometni, ponudbeni i posrednički čimbenici koji čine turističko posredovanje s specijalističkim turističkim agencijama za prodaju ruralnih turističkih aranžmana. Obala Istre je turistička meka s brojnim hotelima, kampovima, apartmanima, turističkim naseljima, no nije samo obala takva, već i unutrašnjost Istre koja turistima pruža brojne različitosti na jednom mjestu.

4.1. Prirodni čimbenici razvoja ruralnog turizma u Istri

Istra svojim geografskim i prirodnim obilježjima ima veliku prednost u razvoju ruralnog turizma, što pokazuju u brojni podaci koji svjedoče da Istra prednjači po stupnju kvalitete ponude, ali i po posjećenosti, kada je riječ o ruralnom turizmu.²¹ Istarski poluotok obuhvaća površinu od 3.476 km² kojeg dijele tri države (Republika Hrvatska, Slovenija i Italija).²³ Većina hrvatskog dijela poluotoka nalazi se u Istarskoj županiji s 2.820 km², što je 4,98% od ukupne površine Republike Hrvatske.²⁴ Preostali dio administrativno – teritorijalno pripada Primorsko – goranskoj županiji.

Istarska županija obuhvaća veći dio Istre, najvećeg jadranskog poluotoka. Ruralni prostor Istre definiran kriterijima Europske unije određuju tri glavne značajke, gustoća naseljenosti, način korištenja zemljišta te identitet zajednice. Tipična seoska područja imaju nisku gustoću naseljenosti, što je posljedica male veličine naselja i njihove raštrkanosti, dok se glavnina raspoloživog zemljišta koristi u poljoprivredi i šumarstvu, a izgrađeni prostor zauzima manje površine. Od ukupno 647 naselja u Istarskoj županiji, njih 52 je svrstano u urbane lokalne zajednice, a 595 u seoske lokalne zajednice.²⁵ S obzirom da je broj stanovnika u općinama i gradovima prema popisu 2001. godine iznosio 99 135, što je 48,1% ukupnog stanovništva Istarske županije, što karakterizira pretežito ruralnu regiju. Ruralni prostor Istre čini 2.301,70 četvornih

²³ Ibid., str. 40

²⁴ Ibid., str. 41

²⁵ Ibid., str. 42

kilometara ili 81,6% od ukupne površine.²⁶ Na tom prostoru prema popisu stanovništva iz 2011. godine živi 74.970 stanovnika u 549 naselja.²⁷

4.1.1. Klimatski čimbenici

Jedno od važnijih obilježja destinacije je klima čija je uloga da potiče razvoj pojedinih oblika turizma. Kada se govori o utjecaju klime na atraktivnost turističkog odredišta svakako se mora spomenuti insolacija ili osunčanost, padaline i temperatura zraka, jer sva tri elementa imaju veliki značaj za turističku privlačnost određenog područja. Na klimatskom prostoru Istre susreće se mediteranska, submediteranska, kontinentalna i predplaninska klima.²⁸

Klima Istre je izuzetno ugodna, s najvišom prosječnom temperaturom zraka od 24°C u kolovozu i najnižom prosječnom temperaturom od 5°C u siječnju.²⁹ Ljeta su suha i topla s više od 10 sati sunca dnevno, dok su temperature iznad 10°C prisutne više od 240 dana godišnje.³⁰ Ekstremne vrućine iznad 30°C traju najviše tri tjedna. Iako su temperature zraka niže od onih u Dalmaciji, Jadransko more je toplije te doseže 26°C u kolovozu, a najhladnije je u ožujku kada iznosi od 9 do 11°C.³¹

U Istri pušu dvije vrste vjetrova, bura koja donosi hladno i vedro vrijeme sa sjevera zimi te jugo koje donosi kišu ljeti. Maestral je lagani ljetni povjetarac koji puše s kopna na more. Podneblje Istre obilježava blaga mediteranska klima s toplim i suhim ljetima te blagim i ugodnim zimama, što omogućuje ugodan boravak na području Istre. Zahvaljujući ugodnoj klimi, Istra ima bogatu i raznoliku floru i faunu što dodatno pogoduje razvoju pojedinih oblika ruralnog turizma. Biljni pokrivač i brojne životinjske vrste pravi su mamac za ljubitelje odmora u ruralnim sredinama.

²⁶ Ibid., str. 44

²⁷ Državni zavod za statistiku, dostupno na : <https://www.dzs-istra.hr/> (pristupljeno 11.03.2020.)

²⁸ Ružić, P. : *Ruralni turizam*, Institut za poljoprivredu i turizam, Poreč, 2009., str. 60

²⁹ Ružić, P. : *Ruralni turizam Istre – pretpostavke i činitelji razvoja, stanje i perspektiva*, Institut za Poljoprivredu i turizam Poreč, Pula, 2011., str. 46

³⁰ Ibid., str. 47

³¹ Ibid., str. 47

4.1.2. Hidrografski čimbenici

Hidrografski elementi čine važnu sastavnicu turističkog odredišta, a uključuju vode koje čine mora, jezera, rijeke, vrela i ledenjake. More je jedno od najprivlačnijih elemenata turističkog odredišta čija privlačnost za turiste proizlazi iz njegovih svojstava koja omogućuju turistima odmor, rekreaciju i zabavu. Mora su najznačajnija za maritimni turizam, no ukoliko se ona nalaze u blizini ruralnih područja, a ponekad je i sama obala koja nije izgrađena ruralno područje, pridonose atraktivnosti turističkih odredišta.

Kopnene vode, rijeke, jezera, termalna vrela i ledenjaci izletničke su atrakcije ruralnog turističkog odredišta. Od davnina su poznata svojstva ljekovitih izvora koja su privlačna ljudima, a njihova ljekovita svojstva osnova su razvoja zdravstvenog turizma. Taj oblik turizma pružaju u svijetu poznate Istarske toplice. Rijeke su zanimljive za više oblika rekreacije, a posebice za veslanje, ribolov i kupanje, dok posebnu turističku atraktivnost pruža krajolik kroz koji rijeke prolaze, posebice ako rijeka pravi vodopade ili kanjone.

Najatraktivniji površinski vodotoci na području ruralne Istre su rijeka Mirna i ponornica Pazinčica. Mirna je najduža istarska rijeka od 53 km, a razgranato izvorište rijeke nalazi se na području Buzeštine, južno od Huma i zaseoka Erkovčići.³² Vrlo je atraktivno selo Kotli, nekoliko kilometara nizvodno od Huma, koje je dobilo ime po kotlovima, velikim udubinama koje je voda izdubila u riječnom koritu koji su ovisno o vodostaju rijeke, ponekad ispunjeni vodom.

Kad rijeka nabuja stvaraju se brzaci, a na pojedinim mjestima pad vode ima strmi nagib pa se stvara više manjih i većih slapova. U blizini Buzeta nalazi se selo Mlini, smješteno ispod litice. Ima sačuvanu vodenicu na potoku Sopot, uređeni vodeni park i agroturistički lokal te je idealno mjesto za opuštanje, ribolov i šetačke ture. Pazinčica je najveća istarska ponornica koja nastaje iz tri manja potoka, Lipe, Rakova i Borutskog potoka, te sa sjeverne strane ulazi u Pazinsku kotlinu, a u posljednja 4 km prije ponora u Pazinsku jamu.³³ Pazinčica je na više mjesta bujičnim tokom izdubila korito sve do vapnenačkog sloja gdje je formirala brojne pučeve te veće ili manje vodopade od kojih su najatraktivniji Pazinski krov i Zarečki krov.

³² Ibid., str. 44

³³ Ibid., str. 45

Dolina Pazinskog potoka, zajedno s Pazinskom jamom, atraktivno je prirodno područje koje privlači brojne zaljubljenike u prirodu poput biciklista, penjača, spelologa, ribolovaca i šetača (slika 3).

Slika 3. Pazinska jama

Izvor : Pazinska jama, dostupno : <https://www.pazinskajama.hr/> (pristupljeno 11.03.2020.)

U prošlosti je snaga vode korištena za okretanje brojnih mlinova, čiji su ostaci i danas vidljivi duž potoka. Podno zidina kaštela, u grotlu Pazinske jame, Pazinčica završava svoj nadzemni tok, a stotinjak metara ispod razine grada ponornica tvori dva podzemna jezera, međusobno povezana sifonom. U razdobljima obilnijih kiša u kanjonu se stvori pravo jezero, dugo i do 2 km.³⁴ Najveći istarski slap je slap Sopot u selu Floričići i omiljeno je izletišta brojnih domaćih i inozemnih gostiju.

Na neobičan je način uklopljen u krajolik koji je sastavljen od mješavina flisnog terena i bjelogorične šume, dok je uz sami slap stjenovit te podsjeća na morsku obalu. Brojne okamine školjaka, puževa i drugih morskih organizama, koji se mogu uočiti samo pažljivim promatranjem dokazuju da je ovo mjesto nekada bilo morsko dno. Slap je visok 30 – ak metara i u svom podnožju tvori zeleno jezero koje je stanište brojnih vrsta žaba, iako je nekada ovdje bilo i riba. U Istarskim toplicama, iznad samog lječilišta izdiže se 85 metara visoka i nadaleko poznata stijena, ispod koje se nalazi izvor ljekovite vode Sv. Stjepan.³⁵ Izvor je poznat po visokoj sumpornoj, optimalno radioaktivnoj i toploj vodi, bogatoj sa čak 13 vrsta minerala za koju je znanstveno i u praksi dokazano da pospješuje liječenje kroničnih reumatskih bolesti, dermatoloških bolesti, bolesti gornjih dišnih putova, ginekoloških bolesti, a pomaže i kod postoperativne rehabilitacije.³¹ Takva prirodna ljekovitost vode svrstava Istarske toplice na treće mjesto u Europi po kvaliteti vode i ljekovitosti. Jezero Butoniga umjetno je

³⁴ Ibid., str. 46

³⁵ Ibid., str. 45

jezero sagrađeno 1988. godine iz kojeg se pitkom vodom snadbijeva veliki dio Istre.³⁶ Na jezeru nije dozvoljen ribolov niti kupanje, ali ono svojom ljepotom privlači brojne bicikliste i šetače.

4.1.3. Reljefni čimbenici

Reljef kao kompleks geomorfoloških pojava je značajan element atraktivnosti turističkog odredišta koji različitim oblicima predjela utječe na klimu, floru i faunu, kao i na raspored stanovništva i način života, a za turizam su posebno zanimljivi prostori koji imaju određene oblike reljefa iz horizontalne i vertikalne razvedenosti. Učka čini gorje od krednih vapnenaca i dolomita te pokriva zimzelenom mediteranskom vegetacijom u donjem dijelu, te hrastovom, kestenovom i bukovom šumom u gornjem dijelu.³⁷ Na padinama Učke raste ljekovito bilje poput kadulje, rutvice, endemične hrvatske žutike, a za izletnike i planinare osobito je zanimljiv prijevoj Poklon i Vojak na 1.396 metara NV, ujedno i najviši vrh Učke na čijem je vrhu početkom 20. stoljeća sagrađena kula za razgledavanje kvarnerske panorame.

Na zapadnim padinama najviše istarske planine nalazi se zaštićeni spomenik prirode Vela ili Vranjska draga, duboka udolina nastala tektonskim pokretima i taloženjem eocenskih slojeva, koji su stvorili taj jedinstveni prirodni fenomen (slika 4).

Slika 4. Vela draga

Izvor : Prirodni park učka, dostupno na : <https://www.pp-ucka/vela/draga/hr> (pristupljeno 11.03.2020.)

Posebna zanimljivost krajolika su visoki tornjevi čoplji, ostaci siga davne pećine koja se nalazila na prostoru današnje Drage. S litica Vele drage pruža se prekrasan pogled

³⁶ Ibid., str. 46

³⁷ Ibid., str. 48

na njeno dno, na padine Učke prema istoku te na brjegove i polja unutrašnjosti Istre prema zapadu. Od zanimljivih geoloških formacija ovog područja valja izdvojiti Krvenu stijenu na zapadnim obroncima Sisola te Stijenu pod Brestom.

Ćićarija je vapnenački vijenac na sjeveru Istre, izuzetno očuvane prirode, hladnije klime, ali slabo naseljen i dijeli se na manji slovenski i veći hrvatski dio. Najviši vrh Ćićarije je Planik na 1.272 metara NV, ogoljela uzvisina s vapnenačkim stijenama, lako prohodna označenim stazama što vode travnjacima i pašnjacima između Malog i Velikog Planika. Veliki Planik pruža lijep pogled na sjeverozapadni dio Istre do jadranske obale, na Učku, vrhove Gorskog kotara te Kvarnerski zaljev. Na masivu Ćićarije postoje i brojni klasični krški oblici poput vrtača, polja, ponora, jama, pećina i ostalih fenomena.

Ponor *Rašpor* kod istoimenog sela na Ćićariji najdublji je ponor u Istri (365 m) i predstavlja pravi izazov spelolozima. Od mnogih istraženih pećina u Istri, najveće se nalaze na Ćićariji, a to su Novačka, dugačka 445 metara, duboka 170 metara, Radota (268 m) i Selina (182 m).³⁸ Kod gradića Roče nalaze se dva ponora Krkuž i Gragorinčić. Brdo Žbevnica (1 014 m) iznad Bresta vidikovac je s jednim od najljepših pogleda u Istri. Na visoravni Ćićarije, na grebenu iznad Buzeta, nalazi se Raspadalica, na kojoj se organiziraju brojne aktivnosti i sportovi na otvorenom poput slobodnog penjanja, paraglidinga, brdskog biciklizma, orijentacija i speleologije. U neposrednoj blizini Raspadalice nalazi se špilja Nugljanska noć.

Istra ima u svjetskim razmjerima bogat podzemni svijet koji broji preko dvije tisuće speloloških objekata, od špilja i jama do ponora, a do sada je istraženo i registrirano oko 300 jama. U ruralnoj Istri, kraj sela Feštini, u blizini Žminja, nalazi se špilja Feštinsko kraljevstvo koja je u cjelosti uređena za turističke posjete. Unutrašnjost špilje sastavljena je od raznolikih sigastih oblika poput *čarobnjakovog šešira*, *kule babilonske* i *šišmiševih krila* preko kojih se proteže korijen vinove loze koja crpi vodu sa špiljskog dna. Prostorno je cijela špilja zapravo jedna dvorana nepravilnog ovalnog oblika dužine 67 metara, najveće širine 27 metara, dubine 9 metara i visine svoda 6 metara, dok je prosječna temperatura u špilji od 13 do 15°C.³⁹

³⁸ Ibid., str. 48

³⁹ Ibid., str. 49

U ruralnoj se Istri nalazi i špilja u flišu, Piskavica, dužine 1.036 metara u blizini koje se nalazi i Marfanska jama duboka 273 metra koja je sa svojih 2.045 metara istraženih kanala ujedno i najduža jama u Istri.⁴⁰ Pazinska jama primjer je specifične evolucije krške hidrografije i morfologije te jedinstvene hidrogeološke i spelološke pojave u Istri i dinarskom kršu.⁴¹

4.1.4. Flora i fauna Istre

Flora i fauna određenog područja su također čimbenici koji privlače i usmjeravaju turiste u određeni prostor, a raznovrsnost i bogatstvo biljnih vrsta pridonosi oblikovanju fizionomije krajolika. Posebnu privlačnost za turizam imaju biljne vrste koje svojim aromatičnim isparavanjem ulja pozitivno utječu na zdravlje čovjeka, kao i samonikla vegetacija koja stvara tradicionalni ambijent pojedinih područja ruralne Istre, koje povećavaju njegovu atraktivnost. Jedno od naslikovitijih prilaza ruralne Istre prolazi dolinom rijeke Mirne, a to je Motovunska šuma, poplavno područje s nepropusnom podlogom, gdje se razvila šuma hrasta lužnjaka i poljskog jasena. Njezina staništa pogoduju razvoju nadaleko poznatog tartufa te mnogim biljnim i životinjskim vrstama.

Motovunska šuma jedno je od rijetkih europskih utočišta neugledne smeđe žabe. Stjenoviti vrhovi Učke i travnjaci obiluju planinskim biljkama, kao i endemskim vrstama poput Tomazinijevog zvončića i kraškog runolista. Početkom ljeta livade na Čićariji su u punom cvatu, a posebno se ističu modroljubičasti cvjetovi zaštićenih biljnih vrsta, perunike, visibaba i ciklame.

Šume i makije bogate su jestivim vrstama gljiva, a poznat je i domaći specijalitet divljih šparoga, pa u doba berbe dolaze gosti iz obližnjih talijanskih pokrajina radi rekreativnog sabiranja, ali i degustacije. I životinjske vrste Istre povećavaju atraktivnost ovog prostora. Bogatstvo divljači u šumama Istre, riba u vodama uljepšavaju kraj, čine ga zanimljivijim, ali pružaju mogućnost lova, ribolova, proučavanja, slikanja, brigu za opstanak životinjskih vrsta i druge aktivnosti sa životinjama.

Baštinu Istre ne čine samo spomenici, građevine i umjetnička djela, već i autohtone pasmine goveda kao što su istarski podolac, bujsko govedo, ovca istarska pramenka, psi

⁴⁰ Ibid., str. 50

⁴¹ Ibid., str. 52

istarski goniči, magarac i montafonac smeđe govedo.⁴² Autohtone istarske pasmine pasa kvalitetne su pasmine autohtonih domaćih pasa za lov ili čuvanje stada i domova, čiji je uzgoj u Istri bio dio tradicionalne seoske kulture. Istarski kratkodlaki gonič najbrojnija je standardizirana hrvatska pasmina pasa goniča u Istri, a istarski oštrodlaki gonič standardizirana je hrvatska pasmina pasa tvrde i vrlo oštre dlake. Istarski ovčar je jak pas koji je bio rasprostranjen po gotovo svim istarskim selima, a potječe iz Raklja.⁴³

Boškarin je bio najrasprostranjenije istarsko govedo pasmine podolac do sredine 20. stoljeća, a otada postoji svega stotinjak primjeraka. Tipična je radna životinja, mirne naravi, služio je za oranje i vuču. Na vrhove širokih rogova vlasnici su stavljali mjedene kuglice radi zaštite od mogućih ozljeda.⁴⁴ Magarac je najčešće služio kao prijevozno sredstvo. Nosio je čovjeka, vodu i hranu, te obrađivao žito na gumnu. Terete i do 120 kilograma prenosio je i do desetak kilometara udaljenosti. Radna vrijednost magarca danas je vrlo mala. Danas je magaraca vrlo malo na seoskim domaćinstvima i uglavnom služe kao atrakcija i oblik zabave za djecu.

4.2. Antropogeni čimbenici razvoja ruralnog turizma u Istri

Antropogeni čimbenici razvoja turizma obuhvaćaju spomenike kulture, manifestacije, pučku kulturu i kulturne ustanove. Spomenici kulture važan su atraktivan čimbenik svakog turističkog odredišta, a radi se o sačuvanim pokretnim i nepokretnim predmetima iz prošlosti. Najveći stupanj atraktivnosti imaju materijalni spomenici iz područja arhitekture, kiparstva, urbanizma i slikarstva, no zanimljiva su arhitektonska djela kao pojedini objekti poput crkva i zgrada ili kao urbanistički ambijenti, uz koja se redovito pojavljuju i druga umjetnička djela kiparstva i slikarstva, koja također predstavljaju turističke atrakcije.

⁴² Ibid., str. 51

⁴³ Ibid., str. 52

⁴⁴ Rudelić, I. i sur. : *Istarska enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2005., str. 43

4.2.1. Spomenici istarske kulture

Povijest je u Istri za sobom ostavila brojne kulturne spomenike koji danas privlače ljubitelje kulturnog i vjerskog turizma. Na tom se prostoru još uvijek može naići na postojanje autohtonih, kvalitetno očuvanih cjelina i dijelova prirode te originalnih starih gradića, srednjovjekovnih crkava, sela, kuća te ostataka starih srednjovjekovnih utvrda i kaštela koja skrivaju minijatura remek – djela. Deseci starih istarskih crkava na svojim zidovima kriju pravo bogatstvo, to su srednjovjekovne freske, djela starih majstora neprocijenjene kulturne, povijesne i umjetničke vrijednosti. Srednjovjekovni gradići, smješteni na vrhovima brežuljaka ruralne Istre predstavljaju kulturnu znamenitost zbog svoje osebujne arhitekture.

Tipični predstavnici akropolskih naselja su Motovun, Grožnjan, Buzet, Hum i Oprtalj.⁴⁵ U Bazgalji se smjestila romanička crkva sv. Marije Magdalene u kojoj su 1946. godine otkrivene freske iz 13. stoljeća.⁴⁶ Kaštel Belaj turistima je vrlo zanimljivo odredište, to je ladanjski dvorac s arkadnim dvorištem iz 17. stoljeća kojeg je sagradio Daniele Barbo. U dvorištu kaštela sačuvani je kameni spomenik crkve Blažene Djevice Marije na Čepićkom jezeru i nadgrobna ploča kneza Marina Mojsejevića s glagoljskim natpisom iz 1492. godine i Andrije Kršćanskog.⁴⁷

U Beramu se nalazi freska *Ples mrtvaca*, majstora Vinceta iz Kastva iz 15. stoljeća, a nalazi se u crkvici sv. Marije, a u ovom se mjestu također nalazi turistima atraktivna župna crkva sv. Martina iz 1431. godine gdje se nalaze vrijedne gotičke zidne slike iz 15. stoljeća, srebrni predmeti i mirisno ruho.⁴⁸ U istom se mjestu može vidjeti i nekoliko iluminarnih glagoljskih rukopisa, a sam je gradić zanimljiv jer je u srednjem vijeku bio opasan bedemom i četverokutnom kulom, čiji su tragovi i danas sačuvani, kao i raspored ulica koje se zrakasto šire od glavnog trga po brežuljcima.

U mjestu Boljun u romaničkoj crkvi sv. Kuzme i Damjana nalaze se ostaci zidnih slikarija, a u ruševnoj crkvi sv. Petra fragmenti kasnogotičkih zidnih slika iz 14. stoljeća, kao i župna crkva sv. Jurja. U Bujama ima više patricijskih palača s gradskim ložama, a osobito je zanimljiva gotička palača na glavnom trgu s oslikanom fasadom iz 15. stoljeća. U gradu je i muzej s etnografskom zbirkom i zanimljivim prikazima

⁴⁵ Ibid., str. 58

⁴⁶ Ibid., str. 59

⁴⁷ Ibid., str. 61

⁴⁸ Ibid., str. 62

tradicijskih zanata. U Buzetu na terasi glavnog trga, isklesana u živom kamenu, stoji župna crkva sa zanimljivim predmetima crkvenog inventara i slikama iz venecijanskih radionica iz 17. stoljeća. U Buzetu je i jedna od najljepših sačuvanih gradskih fontana u Istri, podignuta u doba baroka, kao i zavičajni muzej iz 1963. godine s bogatom arheološkom, etnografskom i povijesnom zbirkom.⁴⁹

U Grožnjanu su dijelovi srednjovjekovnih bedema te glavna gradska vrata iz 15. stoljeća s uzidanim natpisima i grbovima venecijanskih načelnika koji su upravljali gradom. U Humu je turistima privlačna sačuvana gradska jezgra najmanjeg grada na svijetu, kao i župna crkva sv. Petra i Pavla i crkva sv. Jeronima s freskama i glagoljskim natpisima, sačuvane zidine i gradska vrata. U Kaštelu se nalazi jednobrodna župna crkva sv. Sabe s dvije bočne kapele. Posebno je atraktivan Motovun koji se smjestio na vrhu strmog brežuljka i dominira dolinom Mirne. Motovun ima očuvanu gradsku jezgru okruženu bedemima, ispod glavnog trga nalazi se rezervoar gradske cisterne.

U Motovunu se nalaze i brojne župne crkve te Likovna galerija s djelima suvremenih umjetnika te zbirka starog oružja. U Pazin turiste privlači Pazinski kaštel sagrađen na litici ponad ponora Jame koji se prvi put spominje 983. godine, zatim župna crkva sv. Nikole koja 1441. godine dobiva veliki kasnogotički prezbiterij te franjevačka crkva sa kasnogotičkim svetištem i zvonikom, kao i Etnografski muzej Istre osnovan 1955. godine u kojem su izložena zvona istarskih crkava od 14. do 20. stoljeća.⁵⁰

U mjestu Sveti Petar u Šumi pozornost turista plijeni benediktinski samostan iz 13. stoljeća koji su u 15. stoljeću preuzeli pavlini, no ostala je sačuvana skladna arkatura iznad koje su podignuti renesansni lukovi. Ovdje se nalazi i barokna crkva sv. Petra i Pavla te Supetarski ulomak, ulomak kamene grede s ćirilićnim i glagoljaškim natpisom, otkriven među kamenjem urušenog zida u Svetom Petru u Šumi, a potječe iz 12. stoljeća. Od nekadašnjih zidina sačuvan je dio zida i portal, a kroz vrata glavna ulica vodi na trg uz koji je župna crkva i loža.

Žminj je naselje smješteno na uzvisini, a bilo je obzidano zidinama i kulama, većim dijelom očuvanih. U Žminju, u baroknoj crkvi župnoj crkvi sv. Mihovila nalazi se vrijedan barokni inventar, propovjedaonica i mramorni oltar sa slikama venecijanske

⁴⁹ Ibid., str. 63

⁵⁰ Ibid., str. 65

škole sa prijelaza iz 17. u 18. stoljeće, dok se u sakristiji čuva vrijedno crkveno ruho iz 17. stoljeća.

U naselju se nalazi skladna ranogotička kapela Sv. Antuna s latinskim natpisom na pročelju, a sagradio ju je majstor Armirigus 1381. godine.⁵¹ Unutrašnjost kapele oslikana je zidnim slikama nepoznatog majstora s kraja 14. stoljeća, i iako su zidne slike oštećene, još uvijek plijene pažnju brojnih posjetitelja. Mnoga mjesta i gradovi u Istri imaju brojne kulturno – povijesne spomenike koje valja posjetiti poput župnih crkava, samostana i kaštela iz raznih epoha.

4.2.2. Kulturne ustanove

Kulturne ustanove usko su vezane s ponudom turističkih odredišta. Njihova je svrha čuvanje, poučavanje i upoznavanje šire javnosti umjetničkim, etnografskim i povijesnim vrijednostima određene sredine ili vremena.⁵² Turisti, dok su na odmoru žele, uz rekreaciju, svoje slobodno vrijeme iskoristiti za upoznavanje ljudi i sredine u kojoj privremeno borave.

Kulturne ustanove su muzeji, galerije, specijalne zbirke, gliptoteke, knjižnice, kazališta, arhivi i slične ustanove. Pojedine etape života u središnjoj Istri oslikava materijalna dokumentacija u stalnim muzejskim postavama. Kulturne ustanove ruralne Istre su Zavičajni muzej Grada Buzeta, Etnografski muzej Istre u Pazinu, Muzej grada Pazina, Mini muzej Parenzana – Livade te Državni arhiv u Pazinu. Sve su te ustanove osnovane između 1958. i 1962. godine.⁵³

U manjim mjestima središnje Istre, u skladu s mogućnostima lokalne zajednice, od 1960. godine su uz muzeje osnivani i lapidariji. U Motovunu je ispod donjih gradskih vrata uređen lapidarij antičkih i srednjovjekovnih natpisa i reljefa, a u Roču u prostoru gradskih vrata uređen je lapidarij s rimskim spomenicima i s najstarijim topom u Istri, venecijanskim mombarderom iz 15. stoljeća, u Velom Ježenju uređena je memorijalna zbirka u rodnoj kući Jurja Dobrile, a u Bermu memorijalna zbirka u rodnoj kući Vladimira Gortana.⁵⁴

⁵¹ Ibid., str. 67

⁵² Ibid., str. 70

⁵³ Ibid., str. 71

⁵⁴ Ibid., str. 73

Većina likovnih galerija u središnjoj Istri djeluje u sklopu kulturnih ustanova i društava. U Pazinu je 1983. godine osnovana likovna galerija, dok Etnografski muzej u Pazinu od 1962. do 1997. godine razvija likovnu galerijsku djelatnost.⁵⁵ U Motovunu se organiziraju likovni susreti, u čijem je sklopu likovna galerija Pet kula u Motovunu, osnovana 1969. godine, koja danas djeluje samostalno. U Zavičajnom muzeju u Buzetu povremeno se priređuju likovne izložbe, a najveći broj galerijskih prostora umjetnika nalazi se u Grožnjanu koji je prozvan *gradom umjetnika*.

4.2.3. Kulturne i gospodarske manifestacije Istre

Kulturne i gospodarske manifestacije također imaju veoma snažno djelovanje na privlačenje turista, jer one uz obogaćenje sadržaja boravka mjestima daju veću vrijednost i atraktivnost, a ujedno omogućavaju i veću potrošnju. U Buzetu se tijekom cijele godine održava 12 manifestacija, od kojih su najposjećenije Buzetski karneval u veljači, Središnja smotra narodne glazbe i plesa u kolovozu te Vikend tartufa u studenom.⁵⁶ U Draguču se u lipnju održava Bajsi – međunarodni susret, a u Gračišću ima tijekom godine 5 manifestacija, od kojih su najposjećenije Smotra vina središnje Istre u ožujku te festival Melodije Istre i Kvarnera u lipnju. U Grimaldi se u travnju održava susret svirača Supci pod Mavricun.

U Grožnjanu se tijekom godine održi 6 manifestacija, od kojih je najposjećaniji Program Hrvatske glazbene mladeži, na kojem se održavaju brojni koncerti i tečajevi od svibnja do rujna. U Humu se održavaju 3 manifestacije godišnje, a najposjećenija je Dani Huma u lipnju. U Lindaru se u svibnju održava manifestacija koja ima za cilj okupiti izvođače koji posjeduju i njeguju umijeće izrade i sviranja na priručnim predmetima te potaknuti revalorizaciju tog starog načina sviranja, a manifestacija se zove Fešta prez štrumienti.

U mjestu Livade se u listopadu održava Tuberfest, sajam istarskog bijelog tartufa i poljoprivrednih proizvoda, dok se u Kašteliru održavaju 3 manifestacije godišnje, od kojih je najposjećenija Gramperijada, smotra kaštelirskog krumpira i jela od krumpira koja se održava u kolovozu. U Motovunu se godišnje održava 5 manifestacija, od kojih

⁵⁵ Ibid., str. 74

⁵⁶ Ružić, P. : *Ruralni turizam Istre – pretpostavke i činitelji razvoja, stanje i perspektiva*, Institut za Poljoprivredu i turizam Poreč, Pula, 2011., str. 59

su najposjećenije Motovun film festival u kolovozu, Dani tartufa u listopadu i Festival balona, vina i tartufa u studenom. U Oprtalju se u kolovozu održava Alpe Adria folk fest u sklopu kojeg je sajam crnog ljetnog tartufa, vina, meda i maslinova ulja.

U Pazinu postoji čak 15 manifestacija godišnje, a najposjećenije su konvencija znanstvene fantastike Istrakon u ožujku, Noć Muzeja i Dani otvorenih vinskih podruma u svibnju, Međunarodni susret oldtimera u kolovozu te u listopadu županijska izložba gljiva Plodovi jeseni.⁵⁷ U Pićanu se u kolovozu održava Legendfest, festival narodnih priča, legendi i mitova Istre, dok se u Rakotulu u veljači održava smotra vina, meda i domaćeg kruha. U Roču se godišnje održavaju 3 manifestacija, a najposjećenija je DH Buzet, nacionalno prvenstvo u biciklističkom spustu koje se održava u srpnju.⁵⁸

U mjestu Sovinjak se u listopadu održava Bela nedeja, pučka fešta, a u Svetivinčenatu se tijekom godine održava 6 manifestacija, od kojih je najposjećenija Fešta od rožic u ožujku. U mjestu Sveti Petar u Šumi godišnje se održavaju 3 manifestacije, a najposjećenija je Smotra klapa Istre i Kvarnera u rujnu.⁵⁹ U Trvižu se u kolovozu održava Večer hrvatskih klapa, a u Tinjanu godišnje ima čak 6 manifestacija, od kojih je najposjećenija Exide Istra Challenge, susret i natjecanje terenskih vozila u listopadu.⁶⁰ Višnjani se ponosi sa također 6 manifestacija godišnje, a najposjećenije su Maškare u veljači, Astrofest u lipnju te Višnjanske litnje večeri koje se održavaju od lipnja do rujna.⁶¹

U Vižinadi se održavaju 3 manifestacije u godini, a najposjećenija je Slatka Istra, festival istarskih tradicionalnih slastica koji se održava u kolovozu. U Zrenju se u kolovozu održava Međunarodni susret harmonikaša, dok se Žminj ponosi sa čak 9 manifestacija godišnje, od kojih su najposjećenije Smotra folkloru u srpnju, Bartulja u kolovozu te u rujnu Makarunijada i auto utrke Street Race 401, također u rujnu. Pored spomenutih manifestacija postoje i mnoge druge manifestacije i događaji koji svi zajedno obogaćuju ponudu i doprinose razvoju ruralnog turizma Istre.

⁵⁷ Turistička zajednica Istre, dostupno na : <https://www.tz-istra/tradicijska/kultura/hr> (pristupljeno 11.03.2020.)

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Ibid.

4.2.4. Tradicijska kultura ruralnog prostora Istre

U turističkoj ponudi ruralnog prostora značajnu ulogu ima tradicijska pučka kultura koja uključuje odijevanje, odnosno nošnje, ples, pjevanje, glazbu, zanate, stare običaje, način stanovanja i prehranu stanovništva. Pučka kultura se dijeli na dvije etape, pučku kulturu sadašnjosti koja obuhvaća razdoblje unatrag desetak godina kada je zbog specifičnog političkog, gospodarskog i kulturnog razvoja stvorena posebna kulturna cjelina te tradicionalna pučka kultura koja zahvaća razdoblje raspada feudalizma i dolaska kapitalizma od početka 18. do polovice 19. stoljeća.⁶²

Uobičajeno je kulturu dijeliti na materijalnu i duhovnu. Duhovna kultura se bavi govorom, glazbom i plesom, dok materijalna obuhvaća detalje koji imaju materijalni karakter kao što su odjeća i obrtnička proizvodnja. Sastavni dio pučke kulture čine igre koje su igrali pastiri dok su čuvali stoku i u selu djeca i odrasli u slobodno vrijeme.⁶³

4.2.4.1. Tradicijsko graditeljstvo i oruđe

Tradicijsko graditeljstvo važan je dio sveukupne kulturne baštine koji je potrebno gospodarski vrednovati i uključivati u programe obnove i prenamjene za suvremene životne i turističke potrebe. Obnovljene kamene kuće u Istri u kojima su sačuvani prirodni elementi gradnje kamen i drvo, postižu visoke cijene najma, dnevno čak od 500 do 1.000 eura, što je gotovo nemjerljivo s apartamnima u priobalju.⁶⁴ Za tradicijsku arhitekturu Istre karakteristično je da su na oblikovanje i karakter naselja i krajolika utjecali brojni čimbenici, a ponajprije konfiguracija, koja je blago brdoviti kraj, osim uz rijeke Mirnu i Rašu koje se prostiru uz doline, i na sjevernom dijelu uzdiže se planinski masiv Učka.

Na oblikovanje naselja utjecale su i gospodarske aktivnosti stanovništva poput tradicionalnog stočarenja u višim brdskim predjelima, u nižim ratarstvo i vinogradarstvo, koji su činili ekonomsku okosnicu gospodarstva ovog kraja. Istarska su naselja smještena na prirodnim uzvisinama, u pravilu su oblikovana s trgom u središtu

⁶³ Ružić, P. : *Ruralni turizam Istre – pretpostavke i činitelji razvoja, stanje i perspektiva*, Institut za Poljoprivedu i turizam Poreč, Pula, 2011., str. 71

⁶⁴ Ibid. 72

na kojem je obavezno smještena crkva i crkveni zvonik. Iz središta se razvija ulična mreža u više pravaca koji završavaju kao komunikacije s poljskim putem ili prema drugim naseljima i gradovima lokalnim cestama.

Pojedina naselja tijekom povijesti dobivaju status upravnog, gospodarskog i vjerskog središta, na što upućuju sačuvane javne zgrade. Kuće su smještene do seoske prometnice i ulice jedna uz drugu, a s njihove druge strane se nalazi dvorište s gospodarskim i drugim objektima. Voda za piće koristila se iz šterne ili izvora, ali i iz lokvi, a osim iz ova tri izvora voda se osiguravala i iz puča koji je obično bio smješten u polju ili uz poljski put. U poljima su se za sklanjanje ljudi, životinja, oruđa i ljetine gradili veći objekti, površine i do 100 m² i manji objekti, površine do 5 m², kažuni.⁶⁵ Dvor se gradio od kamena, s krovom od kamenih ploča ili slame od raži. Okrugli kažuni zidali su se na istočnom i centralnom dijelu Istarskog poluotoka, dok su se na zapadnom dijelu gradili od paluda i slame s izgledom šatora.⁵⁶

Ruralno gospodarstvo ruralne Istre sastoji se od kuće, okućnice, vrta te posjeda s livadama, vinogradima i šumom izdvojenima od kuće izvan naselja.⁶⁶ Manji vrtovi s cvijećem uglavnom su smješteni ispred kuće. Iza gospodarskih zgrada nastavljaju se vrtovi za povrće i voće za potrebe domaćinstva. U dvorištu se moglo vidjeti montažne objekte za držanje sijena ili zaprežnih kola i poljodjelskog alata te složeno sijeno i slama u stogovima. U istarskim se selima i danas može vidjeti krušna peć i kamena klupa smještena uz zid kuće pokraj ulaza, a služi za odmaranje ukućana i susjeda.

Tradicijaska stambena zgrada u ruralnoj Istri različitih je tlocrtnih dimenzija, a naziva se hiža, kuća ili dom i građena je od strane seoskih graditelja (slika 5). Osnovni je materijal bio kamen, zemlja, drvo i vapno. Kamen se koristio za glavne zidove, dok su pregradne zidove izvodili iz pune cigle ili pletera.⁵⁸ Podovi i krovišta su se izvodili od drvenih greda i dasaka, a na nekim se kamenim kućama može uočiti unutarnji i vanjski dimnjak koji predstavlja ukras na pročelju kuće. Kao ukras na pročelju kamene kuće su i jerte, odnosno klesani pravokutni kamen koji omeđuje šupljine prozora i vrata. Lastavica, skošeni dio zabata krova i streha, izvodi se od kameni ploča, škriila,

⁶⁵ Ibid., str. 74

⁶⁶ Ibid., str. 75

debljine 5 do 8 cm, dok je krov s nagibom 18 do 24 stupnja pokriven kanalićima, a rjeđe kamenim pločama.⁶⁷

Slika 5. Kamena kuća u Istri

Izvor : Turistička zajednica Istre, dostupno na : <https://www.tz-istra/tradicijska/kutura/hr> (pristupljeno 11.03.2020.)

Bogatije kamene kuće su za smještaj koristili kat kuće na koji se dolazilo na terasu, kamenim stepenicama, a s terase se ulazilo u kuću. Ispod terase je obično bila smještena cisterna s prekrasnim kamenim grlom i željeznim držačem koloture za dizanje i spuštenje kante za vodu.

Terasa je obično pokrivena pokrovom od loze ili ruža, što osigurava hladovinu. Prostorije u istarskoj kamenoj kući raspoređene su tako da je u prizemlju dnevni boravak s kuhinjom i konbom, koja je ujedno služila kao ostava ili vinski podrum. Unutarnjim drvenim stepenicama dolazilo se na kat u andit, odnosno predsoblje, iz kojeg se ulazilo u sobe iznad kojih se nalazi šufit, odnosno tavan. Iz tavana se na krov izlazilo preko lumina, odnosno otvora, napravljenog od lima s poklopcem od armiranog stakla.⁶⁸ U kuhinji i dnevnom boravku, što je činilo jednu prostoriju, nalazilo se ognjište s napom i škancijom, odnosno drvenom policom za držanje keramičkih posuda.⁶⁹

U bogatijim obiteljima ognjište i napu nadomjestio je zidani štednjak. Okolo ognjišta bio je karigon, odnosno velika drvena klupa s naslonom, zatim škanj, odnosno velika klupa bez naslona i škanjić, odnosno klupa bez naslona za sjedenje jedne osobe. U kuhinji se namještaj sastojao od stola, odnosno mize, drvenih stolica, tzv. *kariga*, s

⁶⁷ Ibid., str. 77

⁶⁸ Ibid., str. 78

⁶⁹ Ibid., str. 80

naslonom, vetrine s kardencom, odnosno dvodjelnog komada namještaja gdje gornji dio, vetrina, služi za smještaj staklenog posuđa, a donji dio za smještaj lonaca.

U konobi je bio i kasun, odnosno drveni sanduk s poklopcem za soljenje i držanje svinjskog mesa, kasela, odnosno drveni sanduk s pregradama i poklopcem za držanje brašna i laveja, odnosno kamena posuda s drvenim poklopcem za držanje ulja. Sobe su bile namještene krevetom, ormarom, barolom, odnosno ormarom s ladicama, noćnim ormarom i ogledalom.⁷⁰ Namještaj je bio izrezbaren, od trešnjina, orahova ili hrastova drva.

Gradnja novih manjih naselja u ruralnoj Istri namijenjenih turističkom tržištu i smještaju izvodi se u skladu s tradicijskom arhitekturom. Obnova seoske kamene kuće, radi stanovanja ili za potrebe ruralnog turizma, tradicionalno je pučko umijeće. Osnovni smisao obnove je očuvanje i zadržavanje svih bitnih tradicijskih značajki poput položaja kuće na okućnici i karakterističnog vanjskog izgleda.

Na prostoru ruralne Istre ima mnogo napuštenih i oštećenih kamenih kuća, čija obnova često ide u krivom smjeru jer se dozvoljava prenamjena poljoprivrednog zemljišta u građevinsko na kojem se grade loše kopije istarskih kamenih kuća, ali i čitavih sela. Oruđa su predmeti i sprave koji pomažu u obavljanju poljodjeljskih djelatnosti, seoskih obrta i šumskih radova, ribarstva, graditeljstva te izradi rukotvorina. Izrađivanje oruđa obavljali su sami seljaci za potrebe svojeg domaćinstva, no češće su to bili specijalizirani seoski majstori. U tradicijsko se oruđe ubraja oruđe za oranje (vrganj, plužnica i plug), za pripremu tla (grapa), oruđe za kopanje (pikunj, lopata, različite motike, štrpača, rogi), oruđe za žetvu i skupljanje sijena (srp, kosa, vile, grablje), oruđe za obradu žita (cijep, lopar), za rad sa drvom i sitni alat (sjekira, kosir, rankun, mršan, pila, ručno svrdlo, turpija, brus), za rad s kamenom (čekić, dijelta, klin), oruđa za ribolov (razne mreže, udice, parangali, vrše, osti) te oruđa za pripremu prediva i izradu tkanina (stupa, trlica, greben, preslica, vreteno, kolovrat, krosna, odnosno vodoravan tkalački stan).⁷¹

Iako uglavnom istisnuta i zamijenjena industrijskim pomaglima, neka tradicijska oruđa poput kosira i rankuna, i dalje su dio opreme seoskih domaćinstava. Kosir je univerzalno pomagalo pri poslovima s drvom. To je široko sječivo s povijenim ostrim

⁷⁰ Ibid., str. 81

⁷¹ Ibid., str. 83

vrhom, usađeno u čvrstu drvenu dršku.⁷² Izvan upotrebe kosir je nosio obješen na posebnoj kuki zatakutoj o remen. Rankun je poljoprivredno oruđe koje se od kosira razlikuje po tome što je nasaden na dužu drvenu dršku. Služi za sječu granja i trnja. Vrh mu je zatupljen, a pri dnu ima izbočen šiljak.⁷³ Voz je tradicijsko prijevozno sredstvo na kotačima koje se pokreće stočnom vučom, upregnutim volovima ili magarcima i mulama.⁷⁴ Izrađivali su ih seoski majstori, kolari, iako su dijelove popravljali i sami seljaci. Voz manjih dimenzija je vozić, izrađivan za magarce i mule. Mnogobrojni očuvani vozovi danas ukrašavaju seoske okućnice.

4.2.4.2. Stari zanati

U Istri je primarna djelatnost stanovništva bila poljoprivreda i stočarstvo, dok su pučko rukotvorstvo i zanati svoj procvat doživjeli u 19. stoljeću.⁷⁵ Pučko rukotvorstvo i zanatstvo je djelatnost ručne izvedbe i prerade proizvoda, a svako veće mjesto imalo je svog kovača, tkalca, krojača, postolara, stolara, kamenoklesara i majstore zidare. Lončarstvo je proizvodnja zemljanog posuđa i jedan od najstarijih obrta u Istri. Predmeti se izrađuju od mješavine gline i kremenog pijeska u jednakim omjerima, na lončarskom kolu. Posude se suše od 8 do 30 dana, zatim se peku.⁷⁶ Lončarstvo je najrazvijenije bilo u Ćukariji, Pavletićima i Zubinima te Raklju.⁷⁷ Obradom kamena građene su kuće, gospodarski objekti te ostali objekti seoskog gospodarstva, kao kamena korita za napajanje stoke i kažuni. Kažuni su male kamene kućice kružnog tlocrta s kupolastim krovom, ostavština bronačanog doba.

Do 19. stoljeća seljaci su posjedovali samo najnužnije alatke, dok se u 19. stoljeću broj alatki povećava. Većina kovačkih proizvoda korištenih u domaćinstvima mogla se tada naći na sajmovima diljem Istre. Osim proizvoda za domaćinstva, kovači su proizvodili alate i za druge seoske majstore poput dijetla i čekića za kamenoklesare. U Istri su se potkivali volovi koji su bili glavna tegleća marva dok je konja bila vrlo malo. Za razliku od drugih majstora, jedino se kovači nisu bavili poljodjelstvom, već isključivo svojim zanatom.

⁷² Ibid., str. 85

⁷³ Ibid., str. 86

⁷⁴ Rudelić, I. i sur. : *Istarska enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1995., str. 889

⁷⁵ Ibid., str. 890

⁷⁶ Ibid., str. 891

⁷⁷ Ibid., str. 892

Dvije najvažnije sirovine u proizvodnji tekstila u Istri bile su vuna i konoplja, a obrada konoplje bio je dug i mukotrpan posao koji se sastojao od sijanja, berbe, izdvajanja vlakana, namakanja u potoku ili moru, sušenja, pređenja i tek tada tkanja platna.⁷⁸ Košulje od konoplje isticale su se čvrstoćom i dugotrajnošću, a višekratnim pranjem postajale su mekše. Domaća se vuna pročešljavala na gredeljima, preslicom i vretenom prela u nit, namotavala na rašak s pomoću motovila u klupko. Tako su se izrađivale majice i čarape, dok se za izradu ostalih predmeta vuna nosila u tkalačka središta Žminj, Zrenj i Brovinje.⁷⁹

U Istri su se tkanjem bavili isključivo muškarci. Nošnje su bile jednobojne, ukrašene raznobojnim koncem, kombinacijom pruga i kvadrata. Vuna je bila u bijeloj i smeđoj boji, a sve ostale nijanse su se dobivale korištenjem prirodnih pigmenta. Od istkanog materijala žene su same šivale odjeću ili materijal nosile krojaču. Drvo je bilo lako dostupan i jeftin materijal, stoga su drveni predmeti imali široku primjenu u seoskim domaćinstvima i gospodarstvu.

U Istri se najčešće za obradu koristio hrast, bukva, kesten, dud, a naročito orah, dok su maslina i ladonja bile cijenjene zbog lijepih šara, a zbog tvrdoće dren i busul. Svaki je muškarac bio drvodjelac i za svoje je domaćinstvo izrađivao pomagala od drva. Područje Žminja bilo je poznato po izradi cokula od različitog drva, pa i različite tvrdoće, ovisno o starosnoj dobi onoga tko će ih nositi. Izrađivale su se bačve različitih veličina, za što se koristio hrast, dud, kesten i akacija. Pletenje boca i košara također je bio vrlo raširen oblik seoskog rukotvorstva, posebice pletenje boca, tzv. *kjanti*.⁸⁰

Nekada je bila potrebna boca cjelodneвно, da se ne razbije, a danas je više izložbeni predmet visoke ruralne vrijednosti. Plele su se sve boce, od malih do onih od 50 litara, a opletene su boce bile vrlo praktične jer su imale ručku. Njima se najviše služilo tijekom rada u polju. Košare su se plele za branje i nošenje povrća, voća, jaja. Plele su se i košare u obliku brenta, veličine cca. 40 litara, tzv. *istarska bašta*, koje su bile plosnate s jedne, a zaobljene s druge strane i takve su se stavljale na magarca.⁸¹

Zamjena tradicijskih rukotvorina industrijskim proizvodima tijekom 19. stoljeća dovode do postepenog gašenja lončarstva i ostalih zanata. Industrijalizacijom jača nova

⁷⁸ Ibid., str. 894

⁷⁹ Rudelić, I. i sur. : *Istarska enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2005., str. 448

⁸⁰ Ibid., str. 449

⁸¹ Rudelić, I. i sur. : *Istarska enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2005., str. 807

privredna grana, turizam, uslijed čega se javlja potreba za proširenjem trgovačke ponude suvenira, stoga su se 60 – ih godina počele otvarati radionice za proizvodnju suvenira koji tematiziraju Istru i značajke njene kulture, a predmeti su bili tradicijske rukotvorine. Veća potražnja za suvenirima dovela je do serijske i masovne proizvodnje, ali i do modifikacije, stoga se sve više koriste i suvremeni materijali poput plastike, stakla i gipsa. Tradicijsko odijevanje predstavljalo je cjelokupnu odjevnu opremu, ali i način uređenja kose, odnosno češljanje. Odjeća je osim zaštitne imala i važnu komunikacijsku ulogu u zajednici.⁸² U Istri se tradicijski način odijevanja počeo napuštati krajem 19. stoljeća, od kada se sve više upotrebljavala industrijska tkanina. U kasnijim godinama tradicijsku odjeću nose još samo stariji muškarci, ali sporadično. Izgledom se razlikovala odjeća hrvatskog i talijanskog stanovništva.

U Istri se od pamtivijeka sviraju razna glazbala, od kojih su specifične za ovu regiju roženice, odnosno narodno glazbalo tipa oboe, izrađeno od drveta, najčešće masline, javora ili trešnje, a sastoji se od piska, špuleta, prebiralice i krila. Zatim je tu sopelica, aerofono i najmanje istarsko narodno glazbalo dugo oko 30 centimetara, oblika roženice, sastavljeno od prebiralice i piska, napravljeno od meka drva.⁸³ U tradicionalno istarsko narodno puhačko glazbalo se ubrajaju i mišnice koje se sastoje od dvostruke prebiraljke mišnice i mješine od jareće ili janjeće kože, koja služi za skupljanje zraka, a na njezin se vrat pričvrsti did od jasena. Na vrhu mišnica se nalaze dva piska od trstike. Vidalice su također istarsko narodno aerofono drveno glazbalo karakteristično za područje Buzeta, Pazina, Poreča i Žminja, izrađene od tvrdog sušenog klena, javora ili trešnje, duge od 30 do 40 centimetara.⁸⁴ Imaju dva piska od drva utaknuta u gornji istanjeni dio glazbala. Vidalice se upotrebljavaju kao samostalno solističko glazbalo. Trieština je uobičajen naziv dijatonske harmonike koja se od 1862. godine izrađivala u radionici u Trstu.⁸⁵ Ima oštar zvuk i namijenjena je uglavnom svirci za ples. Bajse je kordofono narodno glazbalo na kojem se ton proizvodi gudalom, a potječe iz alpskih krajeva, iz 19. stoljeća. Bajseve su većinom izrađivali domaći majstori stolari.

Gunjci su skupina glazbenika uobičajena na sjeveru i sjeverozapadu Istre, koji su prvotno svirali na violini bajsu, a sviraju isključivo glazbu za ples. Bugarenje je tradicijski dvoglasni stil pjevanja raširen po cijeloj Ćićariji među hrvatskim pukom te

⁸² Ibid., str. 809

⁸³ Ibid., str. 810

⁸⁴ Ibid., str. 812

⁸⁵ Ibid., str. 709

u istrorumunjskim Žejnama, a obilježeno je dvama glasovima u međusobnom odnosu netempiranih uskih intervala sekunde i umjerene terce s unisonim završnim tonom, gdje se dodatno jedan od dvaju glasova spušta za sekundu ili umanjenu tercu.⁸⁶ Tekstovi pjesama ilirskog su sadržaja.

4.2.4.3. Narodni običaji

Tradicijski običaji su oni koji pripadaju kompleksu običajne prakse, tzv. preindustrijskog razdoblja.⁸⁷ Kako su podložni promjenama različitih kulturnih utjecaja, mnogi su se u 20. stoljeću bitno izmijenili, a neki i posve iščeznuli, dok je dio postao simbolom regionalnog identiteta. Godišnji običaji se nabrajaju u literaturi božićnim ciklusom koji obično kulminira s Božićem. Božićni običaji su kršćanski narodni običaji koji se vezuju uz blagdan Kristova rođenja, a u Istri započinju s blagdanom Sv. Lucije 13. prosinca, a završavaju ophodima za Sv. tri kralja 6. siječnja.⁸⁸ Glavni je tradicijski blagdan u to vrijeme Božić. Ide se na zornice, prije Badnjaka se čisti kuća, a na Badnjak se posti, i tek navečer blaguju posna jela fuži sa slanom srdelom ili bakalarom, maneštra, kruh i vino, fritule i kroštule.

Dok su postojala ognjišta, na njih bi domaćin donio panj, koji se potpalio na Badnjak i trebao gorijeti do Sv. tri kralja. Prije večere na Badnjak kućedomaćin bi u znak slavlja opalio na otvorenom pucanj iz puške ili pištolja, a kućedomaćica bi tamjanom okladila kuću, ukućane i stoku, te zapalila dušicu za pokojnike, koja bi gorjela i na Božić. Nakon večere slijedile bi različite igre kojima bi se kratilo vrijeme do odlaska na polnoćku. Prilikom odlaska na misu muškarci bi pucali iz pištolja. Božićni objed je bio bogat, a na novogodišnje jutro bi se okupili dječaci i odlazili čestitati suseljanima, od kojih su dobivali darove, obično jabuke, orahe ili lješnjake.

Sljedeći ciklus je pokladni, četrdeset dana prije Uskrsa, najvećeg kršćanskog blagdana kojim se u nedjelju nakon prvog proljetnog punog mjeseca slavi spomen na uskrsnuće Isusa Krista. Uskrsno razdoblje počinje korizmom, tj. *četrdesetodnevnom duhovnom pripremom* za Uskrs, uz što su vezani mnogi vjerski i pučki običaji. Tjedan spomena na Kristovu muku i smrt, Veliki tjedan, započinje Uličnicom ili Cvjetnom nedjeljom,

⁸⁶ Ibid., str. 819

⁸⁷ Ibid., str. 820

⁸⁸ Ibid., str. 822

kada započinju pripreme za Uskrs. U ponedjeljak počinje trodnevno čišćenje kuće. Na Veliki se četvrtak u crkvi nakon jutarnje mise prenosi Sveto Otajstvo u Božji grob. Nastupa zabrana zvonjenja svih crkvenih zvona, a obredi u crkvi se najavljuju čegrtaljkom.⁸⁹ Sprema se maslenica, odnosno pogača, koja se radi od kiselog tijesta. Veliki petak je dan posta kada se jede samo jednom. Tradicijski se priprema bakalar i kupus. Na Veliku subotu ujutro prestaje zabrana zvonjenja.⁹⁰

Za Uskrs se kuhaju jaja i pršut te peče pinca. U crkvu se na blagoslov nosi hrana koja se potom blaguje za blagdanski zajutak. Djeca se daruju jajima ili nekim novim odjevnim predmetom koji se nosi taj dan. Sedam dana nakon Uskrsa obitelj se ponovno okupi na Mali Uskrs kada se blaguje blagoslovljena hrana ostavljena od Uskrsa, čime završava uskrsno slavlje. Također se slave u proljeće brojni blagdani vezani uz biljke, za ljeto su značajni krijesovi, od kojih je najpoznatiji Ivanjdanjski, uoči 24. lipnja na Ivanje, ali su uobičajeni krijesovi i oko drugih ljetnih svetaca. Životni običaji su običajna praksa vezana uz važne prekretnice u životu, od rođenja do smrti. Neki svadbeni običaji karakteristični za Istru uključuju prosidbu s ritualiziranim razgovorom, a svadbenu povorku često prati svečana melodija mantinjada izvođena na roženicama.

Poznat je i običaj kolenčića, djeteta koje mlada posjedne na koljeno radi plodnosti, a priprema se i svadbeni kolač, koji se ponekad lomi, baca jabuka preko kuće.⁹¹ Običaji prigodom smrti vezani su uz predodžbe o duši koja mora mirno napustiti umrloga, te su uz to vezane razne magijske prakse poput iznošenja mrtvacu nogama prema naprijed ili pokrivanja zrcala u kući. Običaji uz rad nastajali su oko godišnjih poljodjelskih radova, i bili su prožeti različitim magijskim praksama za postizanje boljeg uroda i za njegovu zaštitu. Bio je važan i lunarski ciklus, vjerovanje u nesretne dane, tzv. fele, 7., 17. i 27. dan u mjesecu, te mnoga druga kršćanska vjerovanja, koja su primijenjena u magiji.⁹²

Sastavni dio tradicijskih običaja čine igre koje su igrali pastiri dok su čuvali stoku i u selu djeca i odrasli u slobodno vrijeme. Igrale su se pjočkanje, pravčat, trija, kafe, skakanje preko konopa i mnoge druge igre. U seoskoj gostionici igrale su se igre sa

⁸⁹ Ibid., str. 545

⁹⁰ Ibid., str. 546

⁹¹ Ibid., str. 547

⁹² Ibid., str. 548

kartama poput briškule, trešete i škopa.⁹³ Boćanje je sportska igra kuglama, tzv. *boćama*, na ravnoj stazi, također popularna u Istri. Od rasonode se boćanje razvilo u sport.

U nematerijalno pučko stvaralaštvo ubrajaju se poznate priče, legende i predaje koje se prenose s koljena na koljeno. Poznate su legende, priče i predaje sa sjevera istarskog poluotoka, 12 legenda za svaki mjesec po jedna.⁹⁴ Od radova u poljoprivredi turistima je najzanimljivija žetva, posebice ona u kojoj se radi sa starim alatima, srpom, kosom, s žito se vrši mlaćenjem ili vršilicom.

4.3.Prometni čimbenici razvoja ruralnog turizma u Istri

Turizam se ne može razvijati bez sudjelovanja svih čimbenika razvoja, među kojima posebnu važnost ima promet. Glavna je uloga prijevoza omogućiti prijevoz turista od destinacije do ugostiteljskih i rekreacijskih sadržaja, a da bi turisti stigli do željenog turističkog odredišta koriste se usluge kopnenog, vodenog i zračnog prijevoza. Istra kao najzapadnija županija Republike Hrvatske je i najveći hrvatski poluotok, smješten uz veliki prolaz između Alpa i Dinarskog gorja, čineći jedinstveni europski prostor kojim se srednja Europa spušta do Jadranskog mora.⁹⁵

Upravo turizam, kao okosnica razvoja Istre uvjetuje kvalitetnu prometnu infrastrukturu i tom se pogledu najviše razvija cestovni promet koji dobro pokriva unutarnje potrebe i doprinosi skladnijem razvoju priobalnog dijela i unutrašnjosti Istre. Posljednjih se godina sve više ulaže u održavanje i izgradnju lučke infrastrukture što doprinosi sigurnosti pomorskog prometa. Slijedeći zacrtanu koncepciju razvoja prometa u Istri izgradnja istarskog ipsilona, započela je 80 –ih godina, pa je prva dionica u dužini od 26 km Matulji – Lupoglav, uključujući i tunnel Učka, puštena u promet 1981. godine.⁹⁶ Kasnije su izvedene i druge dionice ukupne dužine 36 km.⁹⁷ Od 1997. do 1999. godine izgrađena je dionica Pazin – Vodnjan te zapadni krak istarskog ipsilona u periodu od 2001. do 2005. godine, dok je najjužnija dionica Vodnjan – Pula puštena u promet

⁹³ Ibid., str. 549

⁹⁴ Ibid., str. 552

⁹⁵ Ružić, P. : *Ruralni turizam Istre – pretpostavke i činitelji razvoja, stanje i perspektiva*, Institut za Poljoprivredu i turizam Poreč, Pula, 2011., str. 87

⁹⁶ Ibid., str. 89

⁹⁷ Ibid., str. 93

krajem 2006. godine.⁹⁸ U Istri zračna luka Pula otvorena je za međunarodni i domaći avio promet 1967. godine, oslanjajući se na razvoj turizma. Kapacitet zračne luke iznosi 1.000.000 putnika godišnje, a nove pristanišne zgrade izgrađene su 1989. godine, baziran je na maksimalno očekivanom prometu od 10 zrakoplova i 5.000 putnika istovremeno.⁹⁹

Na području Istre postoji još i manja zračna luka Vrsar koja se koristi za turistički promet malih zrakoplova, sportske i izletničke letove te nekoliko sportskih uzletišta – sletišta od kojih je prostorno najpovoljnije ono u Medulinu, a za potrebe paraglidinga i sportstog letenja jedrilicama koriste se i lokacije u Karigadoru i Buzetu. U Istru turisti mogu putovati i pomorskim putem, a na raspolaganju im je sedam luka županijskog značaja, Pula, Brijuni, Rovinj, Poreč, Novigrad, Umag i Plomin. U funkciji je i veza iz Pule za Mali Lošinj i Zadar koja je sezonskog karaktera, te nekoliko brodskih turističkih veza sezonskog karaktera prema Veneciji i Trstu čija su pristaništa iz turističkih sjedišta Poreča, Rovinja, Umaga i Pule. Željeznički promet veći značaj za prijevoz putnika dobiva početkom 90 – ih godina 20. stoljeća, a pruge ukupne dužine 152,5 km uključujući i 2,7 km industrijskih kolosjeka, posredno su povezane s ostatkom Republike Hrvatske i Europom preko slovenskih pruga.¹⁰⁰ U turističkoj destinaciji Istre promet se odvija između mjesta, naselja, ali i objekata za smještaj, prehranu, zabavu i rekreaciju turista, a mogu se organizirati i drugi oblici prijevoza rekreativno – zabavnog karaktera, u što se uključuju planinske staze, kulturni putovi, vinske ceste, konjičke staze, turistički vlak i brojne druge zanimljivosti.

4.4.Ponuda kao čimbenik razvoja ruralnog turizma u Istri

Ponuda se može prikazati objektima i kapacitetima za pružanje ugostiteljskih usluga, te vrstama usluga i proizvodima koji se u njima nude i prodaju. Uređena kamena kuća jedan je od tipičnih objekata ponude smještaja u ruralnom prostoru.¹⁰¹ Za pružanje usluga hrane i pića služi uređena istarska konoba, a pored tipične kamene kuće i konobe, ponuda smještaja i prehrane ruralnim turistima može se pružati i u drugim objektima izgrađenim na ruralnom prostoru poput kampova i hotela.

⁹⁸ Ibid., str. 96

⁹⁹ Ibid., str. 98

¹⁰⁰ Ibid., str. 100

¹⁰¹ Ibid., str. 101

Objekti za smještaj razlikuju se po tehničkim i arhitektonskim značajkama, veličini te načinu izvršenja usluga, što je propisano određenim normama o kategorizaciji koja se u pravilu temelji na kvaliteti prostorija, uređaja i opremljenosti. Svrha kategorizacije jest da informira potencijalnog posjetitelja o tehničkoj kvaliteti objekta koji mu se nudi, a s druge strane da obaveže ponuđača na održavanje te kvalitete i prilagođavanje razine usluga stečenoj kategorizaciji.¹⁰²

Veći dio ponude Istre zasigurno čini gastronomska ponuda temeljena na tradicijskoj prehrani koja je odraz kulinarske baštine. To je jednostavna prehrana seoskih domaćinstava koja se temelji na proizvodima vlastitog uzgoja. Značajke istarske kuhinje su pretežito kuhana jela, dosta ribe, samoniklog bilja, začina, vinskog octa i maslinova ulja. Jelo se priprema u središnjoj kućnoj prostoriji, kuhinji, na otvorenom ognjištu, a kuha se najviše u keramičkim ili metalnim posudama. Za pripremu pečenih jela služe se gradele koje se postavljaju nad žar, čripnja, odnosno peka za manje količine mesa, krumpira i kruha.¹⁰³

Objekti za smještaj su osnovni i karakteristični receptivni čimbenici turističkog mjesta, pri čemu su najzastupljenija 4 hotela središnje Istre *Fontana*, *Kaštel*, *Lovac* i *Istarske Toplice – spa*. Hotel *Fontana* je hotel sa 4 zvjezdice, nalazi se u centru Buzeta, ima ukupno 57 soba, 100 ležajeva, sa balkona svake sobe pruža se pogled na srednjovjekovno zdanje starog grada Buzeta.¹⁰⁴ Ovaj hotel ima kavanu, aperitiv bar, restaurant a la carte, mini casino i vlastito jahalište.

Hotel *Kaštel* ima 4 zvjezdice, smješten je na 277 metara NV gradića Motovuna, ima 2 hotelska apartmana, sve sobe sa satelitskim programom, telefonom i centralnim grijanjem, a u ponudi je i korištenje konferencijske dvorane.¹⁰⁵ Hotel *Lovac* ima 4 zvjezdice, nalazi se u Pazinu, hotel ima centralno grijanje, 27 soba, kavanu s terasom iznad Pazinske jame.¹⁰⁶

Hotel *Istarske Toplice – Spa* ima 4 zvjezdice, a nalazi se u sjeverozapadnom dijelu središnje Istre, u netaknutoj prirodi. Hotel *Istarske Toplice – Spa* ima 2 apartmana i 350 kreveta, a u sklopu hotela nalazi se restoran, kavana, banket i seminar sala, zatvoreni i

¹⁰² Demonja, D., Ružić, P : *Ruralni turizam u Hrvatskoj*, Meridijani, Zagreb, 2010., str. 85

¹⁰³ Ibid., str. 87

¹⁰⁴ Hotel Fontana, dostupno na : <https://www.hotelfontana.hr/> (pristupljeno 12.03.2020.)

¹⁰⁵ Hotel Kaštel, dostupno na : <https://www.hotelkastel.hr/> (pristupljeno 12.03.2020.)

¹⁰⁶ Hotel Lovac, dostupno na : <https://www.hotellovac.hr/> (pristupljeno 12.03.2020.)

otvoreni bazen, prostori za terapije i vježbe, dječji bazen, 5 različitih vrsta sauna, fitness studio i prostor za masažu.¹⁰⁷ Sportsko – rekreacijska ponuda je također raznovrsna, a uključuje mini – golf, stolni tenis, rukomet, veliki i mali nogomet, boćanje, vožnju biciklom i šetnje prirodom. Organiziraju se i izleti u okolicu radi degustacije istarskih vina, rakija i proizvoda od tartufa. Kampovi su objekti za smještaj novijeg datuma, nastali kao rezultat zahtjeva turista za neposrednijim kontaktom sa prirodom.

U središnjoj se Istri nalazi robinzonski kamp *Raspadalica*, na grebenu Ćićarije iznad Buzeta. Kamp ima uređene sanitarije, a prima oko 30 osoba. Nalazi se u sklopu centra za sportove na otvorenom, paragliding, zmajarenje, alpinizam, speleologiju i mountin – biking. Kamp odmorište sa kamper vozilima registrirano je u Katunu kod Baderne. Na obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima ostvaruje se više oblika odmora s korištenjem usluga smještaja, hrane, pića, zabave, rekreacije u obiteljskim zgradama i drugim smjetajnim objektima.

U središnjoj Istri tako postoji 291 obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo sa mogućnošću smještaja 2.371 turista.¹⁰⁸ Kvaliteta maslinovog ulja ne zaostaje za kvalitetom vina. U središnjoj Istri ceste maslinovog ulja zastupljene su na području Buzeta, Livada, Oprtlja, Vižinade i Grožnjana, gdje se mogu upoznati istarski maslinari, sorte maslina te svi proizvodi od maslina. Poznate su i *medene točke središnje Istre*, koje zasad predstavljaju 8 pčelarskih domaćinstava na području između Pazina i Oprtlja, a novi su sadržaj u izletničkoj i gastronomskoj ponudi turizma središnje Istre. U središnjoj Istri postoje mnogobrojne mogućnosti za aktivan odmor poput 2 600 km biciklističkih staza, 4 konjička centra, u Lupoglavu, Pazinu, Motovunu i Katunu kraj Pazina.¹⁰⁹ Atraktivno je i sportsko penjanje na 9 uređenih penjališta, kao i 8 uzletišta za paragliding i zmajarenje gdje se organiziraju velika natjecanja s preletima po cijeloj središnjoj Istri.¹¹⁰ Gastronomska ponuda ruralne Istre se nudi u čak 93 restorana s 10.970 stolica.¹¹¹

¹⁰⁷ Hotel Istarske Toplice – Spa, <https://www.istarsketoplice.hr/> (pristupljeno 12.03.2020.)

¹⁰⁸ Državni zavod za statistiku, dostupno na <http://www.dzs-istra.hr/> (pristupljeno 12.03.2020.)

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Ibid.

¹¹¹ Ibid.

4.5. Turističko posredovanje kao čimbenik razvoja ruralnog turizma u Istri

U početku razvoja turizma, ljudi su svoje potrebe za putovanjem, zabavom i rekreacijom zadovoljavali u neposrednom kontaktu s prometnim i hotelskim poduzećima. Od tada je turizam postao masovniji, potrebe za putovanjem veće, zbog čega se pojavila potreba za posredništvom. Tako je na turističkom tržištu nastala prva turistička agencija, kao posrednik između turističke potražnje i ponude.

Osnovna je djelatnost posrednika u turizmu organiziranje putovanja i boravka, te pružanje različitih usluga putnicima i turistima tijekom putovanja i za vrijeme boravka u određenim mjestima. Turističke agencije nastale su zbog potrebe da se na jednom mjestu dobiju informacije o putovanju, pribave putne karte za cjelokupno putovanje, rezervira smještaj u svim mjestima koja putovanje uključuje i osigura sve ostale prateće usluge.

Iz popisa agencija Republike Hrvatske i Europske Unije izdvojeno ih je 4 koje pored svoje osnovne djelatnosti posreduju u prodaji kapaciteta ruralnog turizma Istre. Turističke agencije specijalizirane za ruralni turizam Istre sa brojčanim prikazom dolazaka i noćenja u 2019. godini su :

1. ID Riva Tours (DE) – 3.923 dolazaka, 41.235 noćenja
2. Novasol (DK) – 2.768 dolazaka, 39.200 noćenja
3. Kompas (HR) – 986 dolazaka, 6750 noćenja
4. Adriatica.net (HR) – 470 dolazaka, 1700 noćenja
5. Ostalo – 450 dolazaka, 3000 noćenja.

Navedene su agencija u 2019. godine ostvarile preko 8.000 dolazaka i 90.000 noćenja.

4.6. Statistika ruralnog turizma u Istri

Istra je oduvijek bila hrvatska regija sa najrazvijenijim turizmom, a opći razvoj turizma prati i razvoj ruralnog turizma, pa se tako iz godine u godinu u Istri bilježi porast broja dolazaka i noćenja u ruralnom turizmu. Najzastupljeniji objekti ruralnog turizma su ruralne kuće za odmor. Tablica 2 prikazuje vrste ruralnih domaćinstava u Istri prema zastupljenosti.

Tablica 2. Vrste ruralnih domaćinstava u Istri prema zastupljenosti

VRSTA DOMAĆINSTVA	BROJ DOMAĆINSTAVA	KAPACITET
Ruralne kuće za odmor	140	960
Ruralni B&B	10	221
Ruralni obiteljski hoteli	25	247
Odmor na vinskoj cesti	5	28
UKUPNO	180	2.371

Izvor : Štambuk, M. : *Lica nigdine [društveni i prostorni okvir razvitka hrvatskog sela]*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 2014., str. 51

U Istri je podjednako razvijen priobalni i ruralni turizam. Unutrašnjost Istre bilježi rast posjećenosti i broj noćenja iz godine u godinu, a znatni se naponi ulažu u ostvarivanje još boljih rezultata ruralnog turizma. Statistika je takva zbog ciljeva i želja turista da ljetne mjesece, ali sve više i predsezonu i postsezonu provedu uz morsku obalu i plavetnilo mora, ali i u unutrašnjosti Istre u predivnom očuvanom krajoliku uživajući u seoskoj idili i specifičnostima ruralnog područja unutrašnje Istre. Prosječna popunjenost kapaciteta u svim vidovima ruralnog turizma je 111 dana, dok je prosječan boravak 9 dana. Najslabije se pune apartmani i hoteli na seljačkim gospodarstvima.

Tablica 3 prikazuje dolaske i noćenja u ruralnom turizmu Istre od 2014. do 2019. godine.

Tablica 3. Dolasci i noćenja u ruralnom turizmu Istre od 2014. do 2019. godine

POSJETITELJI	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Ukupni posjetitelji Istarske županije	3.012.215	3.566.982	4.231.105	4.980.346	5.347.844	6.112.204
Posjetitelji ruralnog turizma Istre	249.596	268.542	287.654	312.428	331.782	351.565
Domaći posjetitelji ruralnog turizma	24.118	23.458	24.123	24.764	23.988	24.865
Noćenja domaćih posjetitelja ruralnog turizma	96.472	93.832	96.492	111.438	107.946	112.892
Inozemni posjetitelji ruralnog turizma	225.486	258.431	289.652	312.438	337.984	361.608
Noćenja inozemnih posjetitelja ruralnog turizma	901.944	1.033.726	1.303.435	1.405.971	1.351.936	1.446.432
Postotak sudjelovanja domaćih ruralnih turista	10,7	9,5	9,7	9,8	9,5	9,4
Postotak sudjelovanja inozemnih ruralnih turista	89,3	90,5	90,3	90,2	90,5	90,6
Postotak sudjelovanja ruralnih turista u ukupnom	7,8	8,2	8,3	8,4	8,3	8,5

Izvor : Turistička zajednica Buzet, <https://www.tz-buzet/statistika/dolasci/nocenja/Istra/hr> (pristupljeno 21.06.2020.)

Tablica 3 ukazuje na porast broja dolazaka i noćenja turista u djelatnosti ruralnog turizma u razdoblju od 2014. do 2019. godine, što je prije svega rezultat potrebe ljudi za bijegom od svakodnevnice i stresa te opuštanja i odmora u prirodi, daleko od gužvi i gradske vreve razvikanih priobalnih destinacija.

5.OBLICI RURALNOG TURIZMA U ISTRI

U Istri je razvijeno više oblika ruralnog turizma. Posebno se ističu agroturizam, zavičajni turizam, sportsko – rekreativni i avanturistički turizam, zdravstveni, lovni, ribolovni, kulturni i vjerski te gastronomski turizam ruralne Istre.

5.1.Agroturizam Istre

Prema katalogu Turističke zajednice Istarske županije 2019. godine u agroturizmu je iste godine na obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima ponuđeno ukupno 312 objekata i 2.928 kreveta, a u okviru navedenih objekata nudi se smještaj i prehrana, ruralna kuća za odmor, ruralni obiteljski hotel, sobe i apartmani tradicionalne arhitekture te sobe i apartmani suvremene arhitekture.¹¹² Broj novih agroturizama u posljednjim godinama raste, što je vidljivo na broju posjetitelja i broju noćenja, pa je tako 2000. godine zabilježeno 740 posjetitelja i 5.550 noćenja, 2010. godine 1.690 posjetitelja i 11.550 noćenja, dok je 2019. godine ostvareno 10.898 posjetitelja i 98.975 noćenja.¹¹³ Procjenjuje se da turisti u agroturizmu za smještaj potroše 18.438.750 kuna, a za hranu i piće 12.562.800 kuna.¹¹⁴ Kapaciteti se koriste tijekom cijele godine vikendima, a ostalim danima u tjednu se pune u razdoblju od travnja do listopada.

5.2.Rezidencijalni i zavičajni turizam Istre

Rezidencijalni turizam smatra se odmorom u dane vikenda, blagdana, godišnjeg odmora sa smještajem u zavičajnim vilama i rezidencijama.⁹² Najčešće se ti objekti nalaze u ruralnom prostoru u blizini gradova ili značajnih prirodnih i drugih atrakcija. U ovim objektima borave njihovi vlasnici, ali se mogu iznajmljivati i ostalima, pa kao takvi predstavljaju turistički potencijal. Procjenjuje se da u Istri ima 6.139 rezidencijalnih vila s kapacitetom od 28.525 kreveta, pri čemu vikend stanova u Istri danas ima daleko više jer ih je u posljednje vrijeme puno izgrađeno i za njih imaju veliki interes stranci, posebice Nijemci, Austrijanci i Talijani.¹¹⁵ Za razliku od rezidencijalnog, zavičajni

¹¹² Državni zavod za statistiku, dostupno na : <https://dzs-istra.hr/> (pristupljeno 23.06.2020.)

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Ibid.

turizam temelji se na osobnoj vezi pojedinca sa zavičajem. To je veza stanovništva koje se doselilo u grad iz svog zavičaja, a putuju u svoj zavičaj u kojem spavaju, hrane se kod rodbine ili u lokalnim ugostiteljskim objektima, troše u trgovini i rade slične radnje. Zavičajni turizam često prelazi u rezidencijalni turizam.

5.3.Sportsko – rekreativni i avanturistički turizam Istre

Ponuda Istre je raznolika, stoga se moguće uključiti u sportski turizam koji obuhvaća šetnje ili rekreativno trčanje, vožnju biciklom te jahanje na konjima. Ljubiteljima pješčenja na raspolaganju su stotine kilometara označenih staza, od kojih je najstarija Staza svetog Šimuna u općini Gračišće koja prolazi netaknutom prirodom, kraj vodopada Sopot, crkvice Sv. Šimuna i Sv. Marije Magdalene.¹¹⁶ Oko Pazina se nalaze staza Zelengrad duga oko 15 km i staza Beram koje su nešto zahtjevnije zbog teško prohodnih dijelova, pa je obvezno stručno vodstvo.¹¹⁷ Najatraktivnija i najposjećenija pješačka staza u Istri je staza od Brguca do Korita koja vodi prema Čićariji.

Na Labinštini su atraktivne pješačke staze od staze Crna punta na jugu do Brseča na sjeveru i protežu se u dužini od 45 km. Sa zapadne na istočnu stranu Istre proteže se 430 km biciklističkih staza podijeljenih u deset etapa od Rovinja do Rapca. Središnja Istra ima 230 km označenih staza podijeljenih u sedam etapa gdje se putem mogu vidjeti mnogi stari srednjovjekovni gradići s prepoznatljivim zvoncima i pokojom konobom za okrpju. Sjeverna Istra ima devet kružnih staza ukupne dužine 400 km, dok južna Istra ima oko 300 km staza podijeljeno u osam etapa.¹¹⁸

U južnom se dijelu svakodnevno organiziraju bike izleti od park šume Zlatni rt u Rovinju do Orintološkog rezervata močvare Palud gdje se uz stručno vodstvo iz promatračnica može promatrati život ptica u zaštićenom krajoliku prirode. Organiziraju se mnoge međunarodne biciklističke utrke, amaterske i profesionalne poput Parenzane i Giant grand prixa. Uz navedene aktivnosti u Istri se nudi i jahanje na vrhunski uvježbanim konjima.

¹¹⁶ Demonja, D., Ružić, P. : *Ruralni turizam u Hrvatskoj*, Meridijani, Zagreb, 2010., str. 97

¹¹⁷ Ružić, P. : *Ruralni turizam Istre – pretpostavke i činitelji razvoja, stanje i perspektiva*, Institut za Poljoprivredu i turizam Poreč, Pula, 2011., str. 115

¹¹⁸ Ibid., str. 117

U Istri ima četiri konjička centra, *Ranč Barba Tone* u Manjadvorcima kraj Barbana, *ranč Goli vrh*, konjički centar *Juricanija* te konjički klub *Ćićarija i Castelum*.¹¹⁹ Konjički centri i rančevi sa svojim rasnim i plemenitim životinjama omogućuju zanimljive izlete kroz prekrasnu prirodu, šume, mnogobrojna istarska sela i špilje. Prirodni kanjoni, strme padine, opasne planinske staze i okomite stijene otkrivaju zaljubljenicima u ekstremne – avanturističke sportove, paragliding i letenje zmajem, freeclimbing ili sportsko penjanje po stijenama, vožnju motocross i enduro stazama, vožnju kanuom po rijeci Mirni, špiljarenje, pa i kanjoning kako utažiti glad za adrenalinom.

Za paragliding je u Istri uređeno osam startova od kojih je najpoznatije i najuređenije Raspadalica. Raspadalica se ističe i po tome što su ovdje svi ekstremni sportovi Istre izvedivi na istom mjestu. Brojne staze razasute diljem Istre čine poluotok idealnim mjestom za ljubitelje slobodnog penjanja. Na devet uređenih penjališta, po kratkim stijenama od 10 do 30 metara visine ima gotovo 300 opremljenih uspona, te nekoliko desetaka smjerova na visokim stijenama do 100 metara visine.¹²⁰ U Istri ima čak 1.700 metara uređenih i označenih motocross staza i 50 km enduro staza. Za zaljubljenike speleologije do sada je poznato oko 1.500 jama, a Istra je zbog krša prepuna podzemnih špilja i jama koje su osim svoje prirodne ljepote bogate raznolikom florom i faunom.¹²¹

Tijekom turističke sezone 2019. godine turisti Istre najviše su bili zainteresirani za pješačenje, za što se izjasnilo 46,5%, zatim špiljarenje, za što se izjasnilo 22,8%, te biclističke ture, za što se izjasnilo 11,8%.¹²² Najmanji interes turisti Istre imaju za igranje golfa, za što se izjasnilo samo 1% anketiranih.¹²³

5.4.Zdravstveni turizam Istre

U okviru ponude zdravstvenog turizma u Istri su ponate Istarske toplice koje se po termalnim izvorima na bazi sumporne vode svrstavaju u sam vrh po kvaliteti

¹¹⁹ Ibid., str. 118

¹²⁰ Ibid., str. 120

¹²¹ Ibid., str. 121

¹²² Institut za poljoprivredu Poreč, dostupno na : <https://www.iptpo-istra/flora/fauna/hr> (pristupljeno 23.06.2020.)

¹²³ Ibid.

ljekovitosti. Istarske toplice smještene su u sjeverozapadnom dijelu poluotoka Istre i u potpuno netaknutoj prirodi izvan gradskih naselja. Iznad samog lječilišta uzdiže se 85 metara visoka stijena ispod koje se nalazi izvor ljekovite vode Sv. Stjepan koji je poznat po visoko sumpornoj optimalno radioaktivnoj i toploj vodi punoj minerala. Sadrži čak 13 vrsta minerala za koju je znanstveno i u praksi dokazano da pospješuje liječenje kroničnih reumatskih bolesti, dermatoloških bolesti, bolesti gornjih dišnih putova, ginekoloških bolesti i post operativnu rehabilitaciju.

Osim termalne ljekovite vode, toplice pružaju i razne masaže tijela te tretmane ljekovitim blatom kojem je temelj također sumporna voda. Na izvoru je smješten hotel sa 240 soba i 360 ležajeva.¹²⁴ Istarske toplice uglavnom posjećuju strani gosti iz Italije i Švicarske. Ovakva prirodna ljekovitost vode izdvaja Istarske toplice od ostalih europskih termalnih izvora i svstava ih na treće mjesto u Europi.

5.5.Lovni i ribolovni turizam Istre

Istarski prostor ima zbog zemljišnih i klimatski uvjeta te razvijenog biljnog pokrova izrazite pogodnosti za uzgoj i širenje populacije razne divljači te za razvoj lovnog turizma. Danas u Istri ima 48 lovišta na oko 366.000 hektara, gdje se uzgajaju srne, obični jelen, jelen lopatar, divlja svinja, poljske jarebice, jarebice kamenarke, fazani i zečevi.¹²⁵

U Istri je sagrađeno dvadesetak lovačkih domova te više od 150 hranilišta za krupnu divljač i nekoliko tisuća hranilišta za sitnu divljač.¹²⁶ Lovni turizam je vrlo značajan u ukupnoj turističkoj ponudi. Lovci pristižu iz svih krajeva svijeta, no najčešće dolaze iz Italije. Područje oko doline Mirne i na Bujštini poznato je po lovu na jarebice, fazane, zečeve, srne i divlje svinje, dok je područje Motovuna poznato po lovu na visoku divljač.

Ribolovni turizam je još u začetku, no postoji nekoliko lokacija na kojima se može loviti riba poput Cerovlja gdje se lovi šaran, klen, linjak, amur, štika i mrena, potom rijeka Mirna gdje se nalazi jedina sportska ribolovna udruga *Mirna* koja već duži

¹²⁴ Hotel Istarske Toplice – Spa, <https://www.istarsketoplice.hr/> (pristupljeno 12.03.2020.)

¹²⁵ Institut za poljoprivredu Poreč, dostupno na : <https://www.iptpo-istra/flora/fauna/hr> (pristupljeno 12.03.2020.)

¹²⁶ Ibid.

period djeluje u Buzetu, a kroz sportsku aktivnost djeluje na raznim natjecanjima u zemlji i inozemstvu. Ribolov je moguć i na rijeci Raši i Dragonji te u malom turističkom mjestu kraj Labina, Tunarica. Ribolov na slatkovodnim vodama unutrašnjosti Istre ima dobre predispozicije da postane jedna od važnijih turističkih ponuda turistima ruralnog turizma u Istri.

5.6. Kulturni i vjerski turizam Istre

Kulturni turizam u ruralnom prostoru Istre temelji se na brojnim spomenicima kulture, muzejima, galerijama i kulturnim manifestacijama. Diljem unutrašnjosti Istre povijest je za sobom ostavila mnoge kulturne spomenike koji privlače ljubitelje ovog oblika turizma. U unutrašnjosti Istre može se naići na postojanje autohtonih, kvalitetno očuvanih cjelina i dijelova prirode te originalnih starih gradića, srednjovjekovne crkvice građene na osebujan način, sela, kuće, te ostaci starih srednjovjekovnih utvrda i kaštela.¹²⁷ Deseci starih istarskih crkvice na svojim zidovima kriju pravo slikarsko bogatstvo, srednjovjekovne freske, djela starih majstora neprocjenjive kulturne, povijesne i umjetničke vrijednosti. To su crkvice sveti Vincent u Svetvinčetu, sveti Nikola u Pazinu, sveta Marija na Škriljinah u Bermu, sveti Elizej i sveti Rok u Draguču, sveti Rok u Roču, sveti Jerolim u Humu te Sveto Trojstvo u Hrastovlju.¹²⁸ Po kulturnim znamenitostima na sjeveru Istre ističu se Grožnjan, Oprtalj, Motovun, Hum, Roč, Dvigrad, Beram, Pazin, Žminj, Barban, Kanfanar i Svetvinčenat.¹⁰²

Grožnjan je danas kulturno središte Istre u kojem postoji veliki broj likovnih ateljea i galerija umjetnika iz cijele Hrvatske, ali i svijeta. Tu se održava Glazbeno ljeto i ljetna međunarodna filmska škola. Grožnjan se smatra jednim od ekološki najočuvanijih dijelova Istre. Oprtalj je slikoviti gradić iznad doline Mirne koji je posljednjih godina poznat po tartufima, gdje se svakog listopada održavaju *Dani tartufa*, ali i po filmu koji je prije nekoliko godina pokrenuo manifestaciji *Filmski vikend* gdje se prikazuju hrvatski, slovenski i talijanski filmovi.

Motovun je povijesni gradić okružen srednjovjekovnim zidinama koji postaje sve značajnije kulturno sjedište okupljanja umjetnika i slikara, a domaćin je i poznatog

¹²⁷ Ružić, P. : *Ruralni turizam Istre – pretpostavke i činitelji razvoja, stanje i perspektiva*, Institut za Poljoprivredu i turizam Poreč, Pula, 2011., str. 122

¹²⁸ Ibid., str. 123

međunarodnog filmskog festivala. Između Huma i Roča izgrađena je *Aleja glagoljaša* s jedanaest spomenika koji simboliziraju događaje, izdanja i osobe važne za nastavak glagoljice i razvitak slavenske i hrvatske pismenosti.¹²⁹

Roč je poznat po dobro očuvanim gradskim zidinama i vratima gdje je uređen lapidarij s najstarijim topom u Istri, venecijskim bombarderom iz 15. stoljeća. O Roču se održavaju brojne likovne, glazbene i književne radionice, među kojima je najpoznatiji međunarodni festival svirača dijatonskih harmonika *Trieština*, pod nazivom *Z armoniku v Roč*.

Dvigrad je poznat kao *grad ruševina* koji je napušten u 17. stoljeću poslije epidemije kuge.¹³⁰ Značajan je kulturni spomenički kompleks i omiljeno izletišće. Beram je svjetski poznat po vrijednim freskama majstora Vincenta iz Kastva u crkvi Sv. Marije na Škriljinah gdje su prikazani Adam i Eva *Kolo sreće* i *Ples mrtvaca*. Freske se osim ljudskih likova i istarskog pejzaža odlikuju izuzetnim umjetničkim smislom za prikaz detalja svakodnevnog života svojih suvremenika.

Pazin je poznat po Pazinskoj jami i Pazinskom Kaštelu koji je danas najljepša i najočuvanija srednjovjekovna utvrda Istre. Tu se održavaju razne predstave komornog ansambla, ali i brojne druge manifestacije. Žminj je svakog proljeća sijelo mladih čakavskih pjesnika, a u ovdašnjoj se *Čakavskoj kući* tijekom godine priređuje niz manifestacija posvećenih čakavskoj književnosti. Gradić Barban ima bogato kulturno – povijesno nasljeđe, no ponosi se i tradicionalnom konjičkom manifestacijom *Trka na prestenac*, koja je čak starija i od čuvene *Sinjske alke*. Ova se viteška igra održava svake godine u kolovozu, a konjanici u trku gađaju u sridu posebno oblikovanog prstena.

Kanfana je poznat po vrijednoj predromaničkoj crkvi sv. Agate s najstarijim freskama u Istri, iz 10. stoljeća. Pučka fešta sv. Jakova također privlači brojne posjetitelje, a specifična je zbog tradicionalne *Smotre istarskog goveda – boškarina*.¹³¹ Svetvinčenat je gradić poznat po kulturnim i zabavnim manifestacijama koje se održavaju tijekom cijele godine. U Kaštelu, pred kojim je najljepši renesansni trg u Istri, ljeti se priređuju razni koncerti klasične glazbe.

¹²⁹ Ibid., str. 124

¹³⁰ Ibid., str. 125

¹³¹ Ibid., str. 126

Vjerski se turizam povezuje s brojnim svetištima i vjerskim manifestacijama. Crkve i druga svetišta u Istri zanimljive su svaka na svoj način. Posebnost župne crkve sv. Blaža u Vodnjanu se ističe po tome što u crkvi leže mumificirana tijela triju svetaca, sv. Leona Bembe, sv. Giovannija Olinija i sv. Nicolose Burse te dijelovi tijela sv. Sebastijana i sv. Barbare.¹³² U crkvi se nalazi i najbogatija istarska zbirka sakralne umjetnosti koja sadrži 730 umjetničkih djela iz razdoblja od 5. do 19. stoljeća, a pohranjeno je čak 380 relikvija.¹³³ Sjedištem vjerskog turizma smatra se Sveti Petar u Šumi gdje se nalazi najveći samostan u Istri koji je od 1459. godine pripadao fratrima pavlinima, a prvi put kao benediktinski samostan pojavljuje se od 1176. godine.¹³⁴

Tablica 4. Preferencije turista Istre prema tipovima izleta

RANG	TIP IZLETA	FERKVENCIJA ODGOVORA	POSTOTAK ODGOVORA
1.	Izleti brodom	894	55,7%
2.	Izleti u pitoreskna srednjovjekovna ruralna mjestu	251	20,2%
3.	Obilasci kulturno – povijesnih znamenitosti urbanog područja	130	10,4%
4.	Izleti u obalne turističke gradove	69	5,5%
5.	Izleti u nacionalne parkove, parkove prirode i zaštićene krajolike	45	3,6%
6.	Poludnevni izleti	38	3,1%
7.	Cjelodnevni izleti	12	1,5%

Izvor : Turistička zajednica Buzet, <https://www.tz-buzet/statistika/dolasci/nocenja/Istra/hr> (pristupljeno 22.06.2020.)

Uz spomenuto može se navesti i štovanje svetaca i hodočašća na *Božje polje* i u crkvi sv. Foške gdje su zabilježena duhovnog iscjeljenja i čudesnih izlječenja o čemu svjedoče brojne štake što su ih ostavljali oni koji bi dolazili bolesni, a odlazili zdravi. Tablica 4 prikazuje preferencije turista Istre prema tipovima izleta za 2019. godinu. Turisti Istre za vrijeme godišnjeg odmora najčešće odabiru izlete brodom, za što se izjasnilo

¹³² Ibid., str. 127

¹³³ Ibid., str. 128

¹³⁴ Ibid., str. 129

55,7%, zatim izlete u pitoreskna srednjovjekovna mjesta na ruralnom prostoru, za što se izjasnilo 20,2% anketiranih.

5.7. Eno – gastronomski turizam Istre

U ruralnom se prostoru Istre posljednjih desetak do petnaest godina otvaraju brojni objekti na obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima i u seoskoj sredini. Veliki dio objekata izgrađenih u ruralnom dijelu Istre odnosi se na one u kojima se pružaju usluge hrane i pića, s raznovrsnom ponudom tradicionalnih jela i pića. Tradicijska prehrana je oblik prehrane koji je odraz kulinarske baštine, a temelji se na jednostavnosti i proizvodima vlastitog uzgoja seoskog domaćinstva.

Značajke istarske kuhinje su pretežito kuhana jela, dosta ribe i morskih plodova, samonikla bilja, uporaba začina, vinskog octa, maslinova ulja, te vina kao sastojka pri kuhanju. Hrana se priprema u središnjoj prostoriji, kuhinji, na otvorenom ognjištu, u keramičkim ili metalnim posudama, a za pripremu pečenih jela koriste se gradele koje se postavljaju nad žar, zatim peka za mnaje količine mesa, krumpira i kruh. U svakodnevnom seoskom jelovniku je maneštra, gusta juha od graha i krumpira, sa malo ukuhanog pršuta.¹³⁵

Manešta se začinja sjeckanom slaninom, češnjakom i maslinovim uljem. Postoje i maneštre od raznog sezonskog povrća. Gotovo se svakodnevno jede i fritaja, pržena jaja s divljim radičem ili šparogama.¹⁰⁸ Palenta se također često poslužuje, najviše u jesen i zimi, a kuha se od kukuruznog brašna. Fuži se pripremaju za svečane prilike poput vjenčanja, i to na način da se posoljeno tijesto s jajetom mijesi na dasci, razvlači i stanjuje lazanjarom, reže na četvrtaste oblike, koji se motaju oko drvca debljine olovke oblikujući fuže, zatim se skidaju s drvca i kuhaju. Pasutice su tanko razvaljano tijesto romboidna oblika.¹³⁶

Diljem Istre pripremaju se i lazanje koje se najčešće poslužuju sa slaninom. Često se kuha i poslužuje krumpir, kao i valjušci od krumpirova tijesta, njoki. Kuha se i svo sezonsko povrće koje se uglavnom dodaje jelima od krumpira, a najčešće se beru i

¹³⁵ Ružić, P., Dropulić, M. : *Uloga tradicijske prehrane u gastronomskoj ponudi ruralne Istre*, Sociologija i prostor, Vol. 47 (2009.), 183 (1), str. 58

¹³⁶ Ibid., str. 59

pripremaju divlje šparoge, bljušt, žuta mrkva, bosiljak, kadulja, lovor, peršin, celer, koromač, mažuran i ružmarin. Kao salata najčešće se jede divlji radič sa grahom ili krumpirom, a salata se začini mašću od cvarki, morskom soli i domaćim vinskih octom, a u posebnim prilikama i domaćim maslinovim uljem.

Jela od plodova mora i školjaka karakteristična su za gradove uz more. Na blagdane se najčešće priprema bakalar na bijelo tučen ili gnječen ili slane srdele uz dodatak maslinova ulja sa češnjakom. Kao tradicijsko istarsko jelo nude se i tartufi. Supa je kombinacija jela i pića, a priprema se od starog kruha koji se zagrije na ognjištu na tronošću te začini maslinovim uljem, potom se kriške kruha pošećere i zaliju zagrijanim crnim vinom.¹³⁷ Neka od tradicijskih vina su istarska malvazija, suho bijelo vino koje najbolje pristaje uz morske specijalitete, potom teran, crveno suho vino koje najbolje pristaje uz jela od divljači te istarski muškat, polusuho vina slatkasta okusa.¹³⁸ Dani vina organiziraju se tradicionalno u svakoj općini u Istri u kojoj je vino tradicijski proizvod. Od rakija su poznate biska, s imelinim lišćem i cvijetom, medica, rakija od meda, te rakija od dropa, odnosno ostatka grožđa.

Od slastica istarska kuhinja se može pohvaliti pincama, fritulama i kroštulama. Na eno – gastronomskim manifestacijama prezentiraju se tradicijski recepti jela poput krumpira punjenog kremom od ovčjeg sira i tartufa.¹³⁹ Zainteresiranost za restorane u ruralnoj sredini iskazalo je 23,6% anketiranih turista, no zainteresiranost za restoranima tradicionalne istarske kuhinje kojoj je osnova jela meso je 53,6%.¹⁴⁰ Slijede jela od morskih plodova i ribe za što se izjasnilo 49,1% anketiranih, te istarske slastice fritule i kroštule za što se izjasnilo 45,2% anketiranih.¹⁴¹ Od navedenih značajki hrane turisti na prvo mjesto stavljaju ukus za što se izjasnilo 62,7% anketiranih.¹⁴² Dakle, prema izjašnjavanju turista ruralne Istre u trendu je ukus jela kao najvažnija značajka hrane.

¹³⁷ Ibid., str. 61

¹³⁸ Ibid., str. 63

¹³⁹ Ibid., str. 65

¹⁴⁰ Ibid., str. 66

¹⁴¹ Ibid., str. 67

¹⁴² Ibid., str. 68

6.POTICAJI RAZVOJU RURALNOG TURIZMA ISTRE (ITALIJA)

Turizam u ruralnim područjima Italije temelji se na agroturizmu, koji je definiran kao posebna povezanost s poljoprivredom, valorizacijom lokalne seoske proizvodnje i povećanju prihoda poljoprivrednika. U Italiji je ovaj oblik turizma, s obzirom na njegovu poticajnu ulogu u ruralnom prostoru povlašten poreznom stopom od 9%, a goste čine jedna trećina iz sjeverne Italije te dvije trećine iz Europske unije.¹⁴³ U ovaj oblik turizma uključeno je 7.000 domaćinstava koja iznajmljuju 150.000 kreveta.¹⁴⁴

Ruralni turizam u Italiji počinje svoj razvoj 70-ih godina 20. stoljeća.¹⁴⁵ U svrhu bolje promidžbe ruralnog turizma u Italiji djeluje nekoliko organizacija, od kojih je najstarija nacionalna udruga *Agriturist*, osnovana 1965. godine s ciljem promidžbe i zaštite nacionalnih i regionalnih enogastronomskih proizvoda, ambijenta, krajolika i ruralne kulture. Talijanska iskustva ruralnog turizma su prilično uvažena i utjecajna na razvoj istarskog, ponajprije zbog blizine Istre Italiji, ali i zbog posljedične kulturne i gospodarske povezanosti Istre i Italije.

U Istri je uvriježen naziv za turizam na ruralnom prostoru prema talijanskoj nomenklaturi *Agroturizam*, čija je organizacija slična, a i pristup razvoju i njegovoj funkcionalnosti, pa se često Istarsku ruralnu turističku destinaciju uspoređuje s Toskanom ili se u mnogim detaljima razvoja kopira Toskanu. Talijanski stručnjak Josep Ejaroque ističe kako je Toskana drugačija od Istre i trenutno ima problema jer je i ona primjer turističke destinacije, a ne destinacijskog proizvoda. Stoga je za Istru možda zanimljivo natjecati se sa Toskanom, no važnije je svakako razvijati svoju vlastitu osobnost i identitet ruralnog turizma jer turisti prije svega cijene kvalitetu, *value for money* i autentičnost i to je ono što ih opetovano privlači u određenu destinaciju.

¹⁴³ Ružić, P. : *Ruralni turizam Istre – pretpostavke i činitelji razvoja, stanje i perspektiva*, Institut za Poljoprivredu i turizam Poreč, Pula, 2011., str. 159

¹⁴⁴ Ibid., str. 163

¹⁴⁵ Jelinčić, D., A. : *Agrozurizam u europskom kontekstu*, Stud. Ethnol. Croat., Zagreb, 2007., vol. 19., str. 282

7. ODREDNICE BUDUĆEG RAZVOJA RURALNOG TURIZMA ISTRE

Kako bi razvoj ruralnog bio što uspješniji na teritoriju Istre važno je da bude cjelovito planiran, provodiv i koordiniran na nacionalnoj razini. S obzirom na njegov izniman značaj i bogat turistički potencijal Republike Hrvatske koji, bez uključivanja u ovaj oblik turizma, ostaje nedovoljno iskorišten i valoriziran, smatra se da je vrlo važno definirati konkretnu razvojnu strategiju ruralnog turizma i dizajnirati optimalnu razvojnu politiku.¹⁴⁶ Za budući razvoj ruralnog turizma Istre bilo bi korisno provesti sveobuhvatno istraživanje praksi na primjeru vodećih konkurenata ili turističkih destinacija sličnih obilježja i specifičnosti.¹⁴⁷ Tome svakako treba pridodati i kontinuirana praćenja međunarodnih trendova te zahtjeva turističke potražnje.

Kod definiranja nositelja razvojnog programa, riječ je o institucionalizaciji. Ona je uspješno provedena na primjeru turističke destinacije Istre i predmetnog turizma, no konkretni problemi naziru se kroz :¹⁴⁸

1. Djelomičan fokus prema razvoju ovog selektivnog turizma,
2. Nepostojanje cjelovite i sveobuhvatne analize njegova razvoja koja će u detalje razraditi sve korake ili faze, mjere i prioritete te ukazati na moguće smjerove razvoja,
3. Nedovoljna participacija dionika u ovome procesu,
4. Slaba suradnja javnog i privatnog sektora,
5. Nedovoljno financijskih poticaja, osobito s obzirom na činjenicu da se razvojem ovoga turizma doprinosi redukciji i otklanjanju mnogih ekonomskih, socijalnih i okolišnih problema te potiče održivi razvoj na regionalnoj, ali i nacionalnoj razini,
6. Nejasan sustav odgovornosti i ovlasti.

U budućnosti treba odrediti vrhovnu organizaciju, županijsko tijelo ili neki drugi subjekt koji će svo raspoloživo vrijeme aktivno i predano usmjeravati ka razvoju ovoga turizma.¹⁴⁹ Postoje određeni dionici koji djelomično usmjeravaju snage i vrijeme prema ovome cilju. Njihov rad pri tome ima nekoliko nedostataka i propusta, a još ozbiljnijim problemima smatraju se nekoordinirano djelovanje ovih dionika, nejasni zadaci, nepostojanje dostatne razine suradnje, nestručnost kadrova i ostalo.

¹⁴⁶ Vitasović, A. : Ekonomija doživljaja i konkurentnost hrvatske turističke ponude – doktorska disertacija, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Fakultet ekonomije i turizma *Dr. Mijo Mirković*, Pula, 2012., str. 216

¹⁴⁷ Ibid., str. 219

¹⁴⁸ Ibid., str. 223

¹⁴⁹ Ibid., str. 226

Preporuke za razvoj ruralnog turizma Istre su :¹⁵⁰

1. Održivi razvoj,
2. Autentičnost,
3. Unapređenje ponude turističkih aktivnosti,
4. Veća orijentiranost prema provedbi razvojnih projekata koji će se financirati sredstvima Europskih strukturnih i investicijskih fondova,
5. Osigurati i poticati razvoj ostalih izvora financiranja.

S obzirom na činjenicu da su mnogi ovi elementi sadržani u *Master planu razvoja turizma Istre za razdoblje do 2025. godine* u narednom razdoblju očekuje se njihova detaljnija razrada i na primjeru ruralnog turizma Istre. Očekivan je i veći priljev gostiju iz ostalih emitivnih tržišta, a ne samo susjednih europskih zemalja.¹⁵¹ Master plan bi mogao ponuditi rješenje vodećih problema u turizmu Republike Hrvatske (sezonalnost, nisku razinu prosječne potrošnje turista i relativno kratke boravke). Ako pozitivni učinci razvoja ruralnog turizma u Istri budu primijećeni od strane vodećih dionika u bližoj budućnosti, intenzivniji agažman u smjeru njegova dinamičnog razvoja biti će osiguran.

¹⁵⁰ Ibid., str. 229

¹⁵¹ Ibid., str. 230

8.ZAKLJUČAK

Niz problema koji su obilježili masovni turizam krajem 20. stoljeća (onečišćenje, zagušenje kapaciteta) rezultiralo je pojavom tzv. selektivnog turizma koji obuhvaća sve oblike turizma koji poštuju gostoprimca, prirodno, izgrađeno i kulturno naslijeđe. Jedan od najraširenijih selektivnih oblika turizma je ruralni turizam koji se odvija na seoskom području obuhvaćajući sve aktivnosti koje se provode na tom području. Prednosti ruralnog turizma su mirna sredina, odsutnost buke, očuvani okoliš, komunikacija s domaćinima, domaća prehrana i upoznavanje seljačkih poslova. Ruralni turizam u Republici Hrvatskoj se planski počeo razvijati od 1990. godine, a danas je najrazvijeniji na području Istarske županije što omogućuju povoljni prirodni preduvjeti ove županije (zdrava klima, odsustvo buke, relativno očuvana priroda), očuvanost građevinskog i socio-kulturnog naslijeđa. Važna je i blizina stranih emitivnih područja (Italija, Austrija, Njemačka) te ponuda rekreacijskih sadržaja. Značajan faktor u ruralnoj turističkoj ponudi Istarske županije čini razvijena mreža restorana s autohtonom kuhinjom te brojnim vinskim cestama. Razlike u odnosu na maritimni turizam su očite, a kao najatraktivniji faktor ruralnog turizma može se istaknuti potpuno ruralno okruženje. U ruralnom turizmu ne postoji problem kratke sezone. Najveći je broj dolazaka bilježi se od polovice travnja do polovice studenog. Žarišta ruralnog turizma su Labinština, područje od Svetvinčenta prema Puli, Bujština s Motovunom, općina Cerovlje. Vodeće mjesto Istarske županije u hrvatskom ruralnom turizmu uzrokovano je prirodno - geografskim, prometnim i kulturnim pogodnostima te najranijom inicijativom u koju su uključeni lokalna zajednica i financijska potpora, što je ostavilo značajne posljedice na prostorne, socio-ekonomske i demografske strukture. Razvoj ruralnog turizma Istre odvija se planski te je reguliran zakonskom osnovom u području turizma u Republici Hrvatskoj. Poštivajući zakonske odredbe i odredbe pravilnika iz područja turizma, kao i ulaganjem napora u očuvanje seoskog identiteta, kvalitete življenja i očuvanjem biodiverziteta i antropogenih činitelja ruralne Istre garantiran je daljnji razvoj ruralnog turizma u Istri. Ovim je radom potvrđen postavljeni cilj rada. Daljnji razvoj istarskog ruralnog turizma kroz kreiranje dodatne ponude i usluga, održivo kreiranje novih receptivnih kapaciteta uz poštivanje teritorijalne integriteta, zaštitu okoliša i iskorištavanje postojećih struktura ima perspektivnu budućnost.

POPIS LITERATURE

Knjige

1. Demonja, D., Ružić, P. : *Ruralni turizam u Hrvatskoj*, Meridijani, Zagreb, 2010.
2. Magaš, D. : *Geografija Hrvatske*, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2013.
3. Marković, S. i Z., *Osnove turizma*, Školska knjiga, Zagreb, 1967.
4. Rudelić, I., Bilić, R., Križman – Zović, Đ., Kocković, T., Orlić, O., Marić, M., Sešo, L., Blagović, S. : *Istarska enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2005.
5. Ružić, P. : *Ruralni turizam Istre – pretpostavke i činitelji razvoja, stanje i perspektiva*, Institut za poljoprivredu i turizam Poreč, Pula, 2011.
6. Štambuk, M. : *Lica nigdine [društveni i prostorni okvir razvitka hrvatskog sela]*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 2014.
7. Vitasović, A. : *Ekonomija doživljaja i konkurentnost hrvatske turističke ponude – doktorska disertacija*. Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Fakultet ekonomije i turizma Dr. Mijo Mirković, Pula, 2012.

Članci

1. Jelinčić, D. A. : *Agroturizam u europskom kontekstu*, Stud. Ethanol. Croat., Zagreb, 2007., vol. 19, str. 269-291
2. Ružić, P., Dropulić, M. : *Uloga tradicijske prehrane u gastronomskoj ponudi ruralne Istre*, Sociologija i prostor, Vol. 47 (2009.), 183 (1), str. 57-68

Internet

1. URL : Turistička zajednica Istre, dostupno na : <https://www.tz-istra/ruralni/turizam/hr> (pristupljeno 11.03.2020.)

2. URL : Državni zavod za statistiku, dostupno na : <https://www.dzs-istra.hr/> (pristupljeno 11.03.2020.)
3. URL : Pazinska jama, dostupno : <https://www.pazinskajama.hr/> (pristupljeno 11.03.2020.)
4. URL : Prirodni park učka, dostupno na : <https://www.pp-ucka/vela/draga/hr> (pristupljeno 11.03.2020.)
5. URL : Turistička zajednica Istre, dostupno na : <https://www.tz-istra/tradicijska/kultura/hr> (pristupljeno 11.03.2020.)
6. URL : Hotel Fontana, dostupno na : <https://www.hotelfontana.hr/> (pristupljeno 12.03.2020.)
7. URL : Hotel Kaštel, dostupno na : <https://www.hotelkastel.hr/> (pristupljeno 12.03.2020.)
8. URL : Hotel Lovac, dostupno na : <https://www.hotellovac.hr/> (pristupljeno 12.03.2020.)
9. URL : Hotel Istarske Toplice – Spa, <https://www.istarsketoplice.hr/> (pristupljeno 12.03.2020.)
10. URL : Turistička zajednica Buzet, <https://www.tz-buzet/statistika/dolasci/nocenja/Istra/hr> (pristupljeno 25.06.2020.)
11. URL : Institut za poljoprivredu Poreč, dostupno na : <https://www.iptpo-istra/flora/fauna/hr> (pristupljeno 23.06.2020.)
12. URL : Hotel Istarske Toplice – Spa, <https://www.istarsketoplice.hr/> (pristupljeno 12.03.2020.)

POPIS ILUSTRACIJA

Popis slika

Slika 1. Geografska karta Istre	6
Slika 1. Shema sustava upravljanja ruralnom turističkom destinacijom Istre.....	13
Slika 2. Pazinska jama.....	18
Slika 3. Jezero Butoniga.....	19
Slika 4. Vela draga	19
Slika 5. Istarski crni tartuf.....	21
Slika 7. Kamena kuća u Istri	30

Popis tablica

Tablica 1. Prikaz ruralne turističke destinacije Istre prema stvarnim i fotografijama iz promidžbenih materijala (2019.)	8
Tablica 2. Vrste ruralnih domaćinstava u Istri prema zastupljenosti	42
Tablica 3. Dolasci i noćenja u ruralnom turizmu Istre od 2014. do 2019. godine	43
Tablica 4. Preferencije turista Istre prema tipovima izleta.....	50

